

Tálas Péter – Hettyey András – Molnár Anna – Szenté-Varga Mónika – Csiki Tamás – Sz. Bíró Zoltán – Péczeli Anna

Brexit-olvasatok

A szerzők a 2016. június 23-i véleménynyilvánító brit népszavazás nemzetközi visszhangját összegzik és értékelik tanulmányukban: az Egyesült Államok, Franciaország, a közép-európai államok – köztük kiemelten Lengyelország –, Németország, Olaszország, Oroszország, Spanyolország esetében foglalják össze a politikai reakciókat.

Kulcsszavak: Brexit, Nagy-Britannia, Európai Unió, Közép-Európa, Németország

Tálas Péter – Hettyey András – Molnár Anna – Szenté-Varga Mónika – Csiki Tamás – Sz. Bíró Zoltán – Péczeli Anna: *Readings of Brexit*

The authors summarize and evaluate the international reactions to the June 23, 2016 popular referendum in the United Kingdom by offering an overview of the U.S., French, Central European – most importantly Polish –, German, Italian, Russian and Spanish political reactions.

Keywords: Brexit, United Kingdom, European Union, Central Europe, Germany

Bevezetés

A 2016. június 28–29-ei informális európai tanácsi (EiT) találkozóval lezárult az európai politikázó közvélemény többsége számára meglepetést okozó Brexit-népszavazást¹ követő időszak első, erős politikai érzelmektől fűtött úgynevezett olvasati szakasza. Az a június 23-i véleménynyilvánító brit népszavazást követő időszak, amikor az Európai Unió tagállamainak reakcióit elsősorban – bár nem kizárólag – a bel- és aktuálpolitikai megközelítések uralták. Mivel e reakciók jól nyomon követhetők voltak a nemzetközi sajtóban, jelen írásunkban arra keressük a választ, melyek e politikai vitának azok az elemei, illetve melyek azok tényezők, amelyek a szeptemberben, Pozsonyban újrainduló vita tartósabb kiindulópontjai, meghatározó tényezői lehetnek az egyes európai államok és az Európai Unió esetében.

Írásunk abból indul ki, hogy az általunk vizsgált államok az érdekvégyesítési lehetőségeiket azokhoz az elvekhez és törekvésekhez igazítják, amelyeket közösen fogalmaztak meg és fogadtak el az EU 27 tagállama vezetőinek 2016. június 28–29-ei informális

¹ 72,2%-os részvételi arány mellett (33 577 342 leadott szavazattal) Nagy-Britannia kilépése mellett szavazott a választók 51,9%-a (17 410 742 szavazat), 48,1% pedig az uniós tagság megtartása mellett (16 141 241 szavazat). A hivatalos végeredményt lásd: [Official result of the EU Referendum is declared by Electoral Commission in Manchester](http://Official%20result%20of%20the%20EU%20Referendum%20is%20declared%20by%20Electoral%20Commission%20in%20Manchester) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Electoralcommission.org.uk [2016. 07. 01.].

üléséről kiadott nyilatkozatukban.² Vagyis: az Egyesült Királyság unióból való kiválásának rendezett módon kell végbemennie, a 27 állam abban érdekelt, hogy az Egyesült Királyság a jövőben szoros partnerségben álljon az Európai Unióval, s végül az Egyesült Királyság egységes európai piachoz való hozzáférése előfeltételének mind a négy alapszabadságnak az elfogadását tartják. Emellett továbbra is egységesek kívánnak maradni és az Európai Unió keretein belül kívánják folytatni a munkát, illetve valamennyien felismerték, hogy sokan elégedetlenek a jelenlegi helyzettel mind uniós, mind nemzeti szinten, és ezeket a panaszokat valamennyien orvosolni akarják.

Azt feltételezzük továbbá, hogy a Brexit utáni Európai Unió kialakítását – miként az EU valamennyi eddigi átalakulását – döntően az unión belüli erőviszonyok, az Egyesült Királysággal fenntartott gazdasági kapcsolatokhoz fűződő tagállami érdekek, az unió fenntartásához fűződő tagállami kompromisszumkényszer formálja majd az unióhoz kapcsolódó elvek és értékek keretei között. Vagyis bár nem számolunk, és nem is foglalkozunk a Brexit kapcsán sokak által emlegetett felbomlási vészfordulatkönyvvel, de abból indulunk ki, hogy az Európai Unió meg fog változni a Brexit eredményeként. Fontosnak tartjuk azonban aláhúzni – miként az 2016. június 28–29-ei informális EiT-ülésről kiadott nyilatkozatból is kiderül –, hogy a Brexit-népszavazás utáni helyzet elsődleges kulcskérdése ma az Egyesült Királyság és az Európai Unió jövőbeni kapcsolata, vagyis hogy ez a jövőben az úgynevezett norvég,³ a svájci,⁴ a török⁵ vagy a kanadai⁶ modellhez hasonlóan kerül kialakításra, s az EU Brexithöz kapcsolódó belső viszonyainak átalakulása/átalakítása jelenleg csak másodlagos kérdés. Éppen ezért írásunkban valamennyi vizsgált EU-tagállam esetében erre a kérdésre is igyekszünk választ adni, s tárgyaljuk az unió jövőjével kapcsolatos lehetséges törekvéseiket is. Választ keresünk továbbá arra is, hogy a Brexit-népszavazás kampánya során gyakori érvként említett migráció (ti. a be-

2 A 27 tagállam vezetőinek informális ülése - Brüsszel, 2016. június 29. - Nyilatkozat [online], 2016. 06. 24. Forrás: Consilium.europa.eu [2016. 07. 01.].

3 Norvégia az Európai Gazdasági Térségről (EGT) szóló szerződésen keresztül szorosan kötődik az EU-hoz. A skandináv ország számára előnyt jelent, hogy a szerződés révén bejuthat az EU belső piacára, cserébe azonban tiszteletben kell tartania a munkavállalók és a szolgáltatások szabad áramlásával kapcsolatos szabályokat. Ezenkívül Norvégiának évi 388 millió euróval kell támogatnia az EU 15 legkevésbé fejlett tagállamát. A modell legfontosabb hátránya Norvégia számára, hogy az ország az EGT-szerződés ellenére sem rendelkezik szavazati joggal az EU döntéshozatali szerveiben.

4 Az EU és Svájc kapcsolatait 120 megállapodás szabályozza. Az alpesi ország az EU belső piacának számos fontos szektorához közvetlenül hozzáfér, azonban – Norvégiához hasonlóan –, Svájc is számos EU-szabályt kell betartania, és pénzügyi hozzájárulást is fizet. Fizet például az Európai Kutatási Térségben való részvételért, és hozzájárul a gazdasági és szociális egyenlőtlenségek csökkentését szolgáló projektekhez is. A „svájci modell” akkor lehet érdekes Nagy-Britanniának, ha lehetővé válna számára a pénzügyi szolgáltatások szektorához való hozzáférés is. A szakértők azonban valószínűtlennek tartják, hogy az EU Svájc-on kívül egy másik országgal is hasonló modellben állapodna meg, mivel ez egy túlságosan összetett megállapodás-rendszer.

5 Az EU–török kapcsolat lényegében egy vámunió. Törökország az áruk belső piacához hozzáférhet (a szolgáltatásokhoz azonban nem), anélkül azonban, hogy vámot kellene fizetnie. Törökországgal szemben az egyedüli elvárás, hogy az országnak egyes jogterületeken alkalmazkodnia kell az uniós jogszabályokhoz, például a fogyasztóvédelem, a versenyjog és a szellemi tulajdonjog terén, valamint az EU jóváhagyása nélkül csak korlátozottan létesíthet kereskedelmi megállapodásokat harmadik országokkal.

6 Az EU és Kanada kapcsolatát egy átfogó szabadkereskedelmi megállapodás szabályozza. Mivel azonban ez nem terjed ki az Egyesült Királyság számára kulcsfontosságú szolgáltatásokra, felettebb valószínűtlen, hogy a felek e modellt vennék alapul kapcsolatuk újratervésénél.

vándorolt munkavállalók⁷) kérdése, mennyiben érinti az adott országot. Végül röviden szólunk arról is, hogy az európai gazdasági és biztonsági folyamatokra hatást gyakorló Oroszországban és Egyesült Államokban miként értelmezik a Brexitet.⁸

Németország

Németországot igen szoros gazdasági kapcsolatok fűzik az Egyesült Királysághoz, amely – az Egyesült Államok és Franciaország után – a harmadik legfontosabb exportpiaca a német gazdaságnak (2015-ben csaknem 90 milliárd euró), elsősorban a német iparnak. Az Egyesült Királyság hasonlóan jelentős célpontja a német közvetlen tőkebefektetésnek, ami 2013-ban 126 milliárd eurót tett ki. Bár ez csupán az összes német külföldi tőkebefektetés körülbelül 10%-a, de az Egyesült Királyság így is az Európai Unión belüli német közvetlen tőkebefektetés legfontosabb célpontja. A Nagy-Britanniába irányuló német közvetlen tőkebefektetésen 2200 német cég osztozik, amelyek együtt 354 ezer ember foglalkoztatnak és 172 milliárd eurónyi forgalmat bonyolítanak a szigetországban. Bár a brit közvetlen tőkebefektetések Németországba mindössze 50 milliárd eurót tesznek ki, Németországban így is a harmadik legfontosabb befektető az Egyesült Királyság. Gazdasági értelemben a migrációnak a kereskedelemnél és tőkebefektetéseknél jóval kisebb szerepe van Németország szempontjából, hiszen 2013-ban 311 ezer német származású (Németországban született) ember élt az Egyesült Királyságban, míg 97 ezer brit születésű élt Németországban.⁹

A szoros kapcsolatok miatt a Brexit tehát Németország számára már csak szűken gazdasági szempontból is komoly veszteséget és veszélyeket hordoz. Nem véletlen tehát, hogy David Cameron bentmaradás melletti kampányával nem csupán Angela Merkel fejezte ki

7 Fontos tartjuk jelezni, hogy a „bevándorolt munkavállaló” kategória nem elsősorban a közel-keleti vagy egyéb menekültekre, hanem mindenekelőtt a kelet-közép-európai országokból 2004 óta az Egyesült Királyságba települt munkavállalókra vonatkozik. Charlie COOPER: EU REFERENDUM: IMMIGRATION AND BREXIT - WHAT LIES HAVE BEEN SPREAD? [online], 2016. 06. 20. Forrás: Independent.co.uk [2016. 07. 01.].

8 A Brexit lehetséges következményeit vizsgáló számos nemzetközi tanulmány közül írásunkhoz különösen a következők voltak igen hasznosak: BREXIT: the impact on the UK and the EU [online], 2015. 06. Forrás: Global-counsel.co.uk [2016. 07. 01.] 44. o.; Peter van HAM: Brexit: Strategic Consequences for Europe. A Scenario Study [online], 2016. 02. Forrás: Clingandeal.nl [2016. 07. 01.] 29. o.; Funda TEKIN: Brexit or No Brexit? Political and Institutional Implications of an EU without the UK [online], 2016.03.07. Forrás: Iai.it [2016. 07. 01.]; Ian BOND, Sophia BESCH, Agata GOSTYŃSKA-JAKUBOWSKA, Rem KORTEWEG, Camino MORTERA-MARTINEZ, Simon TILFORD: Europe after Brexit. Unleashed or undone? [online], 2016.04.15. Forrás: Cer.org.uk [2017.07.01] 16 o.; Karolina BORONSKA-HRYNIEWIECKA, Elżbieta KACA, Sebastian PŁÓCIENNIK, Patryk TOPOROWSKI: Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie [online], 2016. 05. Forrás: Pism.pl PISM [2016. 07. 01.] 60. o.; Oliver PATEL, Christine REH: Brexit: The Consequences for the EU's Political System [online], 2016. 05. 05. Forrás: Ucl.ac.uk [2016. 07. 01.] 5. o.; Oliver PATEL, Alan RENWICK: Brexit: The Consequences for Other EU Member States [online], 2016. 06. 02. Forrás: Ucl.ac.uk [2016. 07. 01.] 5. o.; Jonathan WADSWORTH, Swati DHINGRA, Gianmarco OTTAVIANO, John VAN REENEN: Brexit and the Impact of Immigration on the UK, [online], 2016.05.22. Forrás: Cep.lse.ac.uk [2016. 07. 01.] 22. o.; Dominic WEBB, Matthew KEEP: In brief: UK-EU economic relations [online], 2016. 06. 13. Forrás: House of Commons Library [2016. 07. 01.] 20. o.; BREXIT 2016. Policy analysis from the Centre for Economic Performance [online], 2016. 06. Forrás: Cep.lse.ac.uk [2016. 07. 01.]; The Impact of Brexit. Views from the German and British business communities [online], 2016. Forrás: Bertelsmann-stiftung.de [2016. 07. 01.]; Karolina BORONSKA-HRYNIEWIECKA, Elżbieta KACA, Sebastian PŁÓCIENNIK, Patryk TOPOROWSKI: Probable EU-UK Relationship after Brexit [online], 2016. 06. Forrás: Pism.pl [2016. 07. 01.] 60. o.

9 BREXIT: the impact on the UK and the EU. *i.m.*, 11–13. és 19. o.; BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie *i.m.*, 24–27. o.; Jay H. BRYSON, Erik NELSON: How Would EU Countries Be Affected by Brexit? [online], 2016. 04. 14. Forrás: Wellsfargomedia.com [2016. 07. 01.] 2–3. o.

egyértelműsítését, de még az euroszeptikusként számon tartott Alternative für Deutschland (AfD) egyes vezetői is.¹⁰ A Brexitet követően Németország továbbra is elsősorban abban érdekelt, hogy az Egyesült Királyság az EU belső piacának fontos szereplője maradjon (norvég modell), sőt valószínűleg ennek érdekében azt is hajlandó lenne támogatni, hogy Nagy-Britanniának maradjon meg a beleszólási lehetősége a belső piac szabályozórendszerének alakításába is, mindenütt, ahol világosan elkülöníthetők az integráció gazdasági és politikai aspektusai (norvég modell plusz).¹¹ Ehhez az álláspontjához Berlinnek sikerülhet megszereznie Franciaország, Olaszország, Ausztria, Hollandia és Belgium támogatását is.¹²

Ami az Egyesült Királyság és az EU politikai kapcsolatait illeti, itt Németország álláspontjában már több dilemmával is találkozhatunk. A német politika ugyanis a kezdetektől arra törekedett, hogy Nagy-Britanniát (eleinte elsősorban a francia törekvések ellensúlyozására) bevonja az európai integrációba, s nemcsak annak szélesítésébe, de mélyítésébe is. Ez a német törekvés jól nyomon követhető a brit belépést megelőző időszakban éppúgy, mint azt követően. Ugyanakkor legalább ilyen jól nyomon követhetők e politika korlátai, illetve sikertelensége is – hiszen egyrészt az EU mélyítését célzó nagy uniós projektekből (ezek közül elég Schengent és a közös pénzt megemlíteni) az Egyesült Királyság rendre kimaradt, másrészt komoly szövetségese volt mindazoknak, akik az EU-ra csupán gazdasági projektként tekintettek. Ebből a szempontból a Brexit a német integrációs törekvéseket, különösen az integráció mélyítését célzó német elképzeléseket illetően egyértelműen kedvezőnek tűnik. Különösképpen, ha figyelembe vesszük az utóbbi évtizedekben lezajlott Európán belüli erőviszony-változást, amelynek eredményeként – messze leghagyva Franciaországot – Németország egyértelműen az unió legerősebb és legbefolyásosabb tagállamává vált. Másrészt viszont a Brexit, amely sok egyéb mellett vitathatatlanul az Európai Unió válságának is az eredménye, növelheti az európai gazdaság problémáit, destabilizálhatja az EU politikáját (például az uniós költségvetés finanszírozása terén), megerősítheti az euroszeptikus politikai erőket a tagállamokban (akár Németországban is), nem is beszélve az esetleges további „exitek” kockázatáról. Vagyis összességében sokkal inkább visszavetheti az unió mélyítésére vonatkozó német terveket, mint egy az EU-ban maradó Egyesült Királyság.¹³

Miként az várható volt, Németországban a kormányzó politikai erők között a Brexitet követően újraindult a kétsebességű Európáról folyó politikai diskurzus.¹⁴ A vita a szociáldemokraták és az Angela Merkel képviselte CDU/CSU között nem elsősorban arról folyik, hogy szükség van-e egy uniós „kemény magra” és az integráció mélyítésére, sokkal inkább arról, hogy ennek nyilvános exponálása a Brexitet követően időszerű-e. S arról,

10 Kate CONNOLLY: *Frauke Petry: the acceptable face of Germany's new right?* [online], 2016. 06. 19. Forrás: Theguardian.com [2016. 07. 01.].

11 BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: *Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie i.m.*, 5. és 7. o.

12 Karolina BORONSKA-HRYNIEWIECKA: *Holandarskie przewodnictwo w EU: między poszukiwaniem jedności a skutecznością polityczną* [online], 2016. 01. 12. Forrás: Pism.pl [2016. 07. 01.] 2. o.

13 BOND, BESCH, GOSTYŃSKA-JAKUBOWSKA, KORTEWEG, MORTERA-MARTINEZ, TILFORD: *Europe after Brexit. Unleashed or undone? i.m.*, 16. o.; BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: *Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie* 27. o.

14 Kamil FRYMARK, Konrad POPLAWSKI: *Germany on Brexit: the dispute over a two-speed Europe is back* [online], 2016. 06. 29. Forrás: Osw.waw.pl [2016. 07. 01.].

hogy a többsésséges Európa kialakítására revolutív vagy evolutív úton kell-e sort keríteni. A német szociáldemokraták – nem teljesen függetlenül a jövő évi választásokra való készülődéstől – a gyorsabb előrehaladás mellett állnak ki, a Merkel vezette konzervatívok viszont láthatóan az óvatosabb politikát preferálják e tekintetben.

Elsőként Sigmar Gabriel, az SDP-elnök alkancellár és Martin Schulz, az Európai Parlament elnöke tette közzé június 24-én a német szociáldemokraták Európa megújítására vonatkozó 10 pontos tervét,¹⁵ majd kiderült, hogy a német és francia diplomaták már hónapokkal a júniusi szavazás előtt válságstábot alakítottak ki, amely egy esetleges brit kilépésre dolgozott ki terveket. A közös gondolkodás egy, a külügyminiszterek által jegyzett tízoldalas stratégiai dokumentumban csúcsosodott ki (*Erős Európa egy bizonytalan világban*),¹⁶ amely szerint a két kormány továbbra is elkötelezett az egyre szorosabb EU mellett, igaz, megszorításokkal: egyrészt „rugalmas unióban” kell a Brexit után gondolkodni, ami gyakorlatilag a többsésséges Európa ötletét jelenti, hiszen nem minden állam akar láthatólag ugyanannyira integrálódni. Másrészt az uniónak csak a saját feladataira kell koncentrálnia, vagyis csak akkor és ott kell aktivizálódnia, ahol a közös európai megoldások hatékonyabban, mint a nemzetié.¹⁷ Ez a német szociáldemokraták szerint három területen jelenthet a jelenleginél szorosabb együttműködést az arra hajlandók között: a kül- és biztonságpolitikában, a migrációs és menekültpolitikában, illetve a gazdaság bizonyos területein.

Angela Merkel előbb június 27-én a francia elnökkel és az olasz miniszterelnökkel való találkozón,¹⁸ majd a június 28-án a Bundestagban tartott beszédében fejtette ki álláspontját.¹⁹ Bár a berlini találkozón meglehetősen általánosan fogalmazott, a német parlament alsóházában elmondott beszéde során gyakorlatilag az írásunk elején említett informális EiT-nyilatkozat pontjaiban foglaltakat hallhatták a képviselők. A kancellár emellett azt is hangsúlyozta, hogy az EU-nak közelebb kell kerülnie az állampolgárokhoz, s csökkentenie kell a globalizáció nyertesei és vesztesei közötti különbségeket. Hozzátette, hogy az EU-n belül olyan területeken kell elmélyíteni az együttműködést, amelyekkel szemben nincsenek averziói a tagállamoknak (biztonság, versenyképesség), a mélyítés, illetve az EU-intézmények hatalmának korlátozására vonatkozó tagállami javaslatokat pedig figyelemre méltó vitapontoknak nevezte.

Franciaország

Franciaország számára az Egyesült Királyság európai uniós tagsága több szempontból is kiemelkedően fontos volt. Az uniós tagországok közül ugyanis az Egyesült Királyság volt Franciaország legfőbb szövetségese az EU-n kívüli nemzetközi porondon. Az EU-tagországok közül e két ország tagja az ENSZ BT-nek, nemzetközi szempontból is jelentős haderővel és erőketvitési képességgel rendelkeznek, s mindkét ország már hosszú évek óta az európai védelmi kiadásoknak 2% feletti GDP-aránya mellett száll síkra annak érde-

15 Sigmar GABRIEL, Martin SCHULZ: *Europa neu gründen* [online], 2016. 06. 24. Forrás: Spd.de [2016. 07. 01.].

16 Frank-Walter STEINMEIER, Jean-Marc AYRAULT: *A strong Europe in a world of uncertainties* [online], 2016. 06. 27. Forrás: Voltairenet.org [2016. 07. 01.].

17 Markus WEHNER: *Was muss Berlin jetzt tun?* [online], 2016. 06. 25. Forrás: Faz.net [2016. 07. 01.].

18 Zacharias ZACHARAKIS: *Den Rest zusammenhalten* [online], 2016. 06. 27. Forrás: Zeit.de [2016. 07. 01.].

19 *Merkel megüzente a briteknek: nem lesz itt mazsolázgatás* [online], 2016. 06. 28. Forrás: Portfolio.hu [2016. 07. 01.].

kében, hogy az EU proaktív politikát folytathasson a nemzetközi porondon.²⁰ Emellett az Egyesült Királyság az EU-ba történő belépésétől kezdve kulcsfontosságú szövetségese volt Franciaországnak az egyre inkább német dominanciájú unión belüli erőegyensúly megteremtése szempontjából is. A brit integrációs tagságot hosszú időn keresztül ellenző Párizs eredetileg döntően két ok miatt adta beleegyezését a brit tagságra: egyrészt Németország növekvő súlya, másrészt a brit befizetések miatt. Az Egyesült Királyság kilépését követően ugyanis Franciaország lesz – Németország után – a második legnagyobb nettó befizető EU-tagállam.²¹ A francia politikai elit nagy része emellett Nagy-Britannia kilépése miatt a francia euroszeptikus politikai tábor, elsősorban a Marine Le Pen vezette Nemzeti Front megerősödésével is számol, amelyet hosszú időn keresztül az integráció mélyítését ellenző brit magatartás fogott vissza.²² Mindezek következtében Párizs a brit népszavazásig a Brexit-ellenes brit tábor egyik szövetségésének számított.

Franciaországot földrajzi közelsége ellenére sem fűzi szoros kereskedelmi kapcsolat az Egyesült Királysághoz, amely csupán ötödik legfontosabb exportpiaca a francia gazdaságnak (2015-ben 31,6 milliárd euró, a teljes francia export 7,1%-a), az import tekintetében pedig a nyolcadik helyet foglalja el (2015-ben 19,5 milliárd euró, a teljes francia import 3,9%-a).²³ Nagy-Britannia ugyanakkor fontos francia partner a külföldi tőkebefektetés terén, hiszen az Egyesült Államok és Hollandia után Franciaország a harmadik legfontosabb külföldi közvetlen tőkebefektető az Egyesült Királyságban (2014-ben 102,3 milliárd euró, a francia GDP 4,8%-a). Talán ennél is fontosabb, hogy az európai országok között az Egyesült Királyságban működik a legtöbb francia leányvállalat (3074), melyek 359 ezer főt foglalkoztatnak és 113,2 milliárd eurónyi forgalmat bonyolítanak a szigetországban.²⁴ A francia tőkebefektetések 2005-től dinamikus növekedést mutatnak, s jelenleg is komoly tervekkel rendelkeznek (például az EDF Energy fogja megépíteni a Hinkley Point-i atomerőművet, 24,4 milliárd euróért, sőt további két új reaktort is megépíteni tervez Suffolk-ban és Essexben).²⁵ Jelentősek a franciaországi brit befektetések is (2014-ben 64,6 milliárd euró), melyeken 200 ezer főt foglalkoztató 200 brit cég osztozik. Érdeemes megemlíteni továbbá azt is, hogy 2013-ban 343 milliárd eurónyt tett ki a brit bankok francia bankoknak nyújtott hitelösszege.²⁶

Jóllehet az Egyesült Királyságban élő franciák, illetve a Franciaországban élő britek tényleges számára vonatkozóan nincsenek pontos adataink, mivel nagyon sokan nem jelzik tartózkodásukat, az erre vonatkozó szakirodalom szerint mintegy 300 ezer francia

20 BOND, BESCH, GOSTYŃSKA-JAKUBOWSKA, KORTEWEG, MORTERA-MARTINEZ, TILFORD: *Europe after Brexit. Unleashed or undone?* i. m. 3. o.; HAM: *Brexit: Strategic Consequences for Europe. A Scenario Study* i. m., 7–8. o.; François HEISBOURG: *Brexit and European Security* [online], 2016. 05. 20. Forrás: Iiss.org [2016. 07. 01.] 6. o.

21 *Brexit – potential economic consequences if the UK exits the EU* [online], 2015. 05. Forrás: Bertelsmann-stiftung.de [2016.07.01.] 6. o.

22 Nil SAYAS: *Progression du Front National : analyses et infographies* [online], 2016. 01. 20. Forrás: Votrejournaliste.com [2016. 07. 01.]; Sam BALL: *Why the French are against Brexit, but only just* [online], 2016. 04. 30. Forrás: France24.com [2016. 07. 01.].

23 BREXIT: *the impact on the UK and the EU*. i. m., 11–12. o. BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: *Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie* i. m., 33. o.

24 Uo. 34. o.; BRYSON, NELSON: *How Would EU Countries Be Affected by Brexit?* i. m. 2-3. o.

25 *EDF Energy Nuclear New Build* [online], 2016. 03. 22. Forrás: EDF Energy [2016. 07. 01.].

26 BREXIT: *the impact on the UK and the EU*. i. m., 12–13. o.; BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: *Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie* i. m., 35. o.

származású él Nagy-Britanniában (közülük csupán 127 ezer jelezte itt tartózkodását),²⁷ illetve mintegy 200 ezer regisztrált brit származású él Franciaországban. A Franciaországban élő britek számát azonban ennél jóval többre becsülik a szakértők.²⁸ Míg az Egyesült Királyságban élő franciák között a fiatalok alkotják a többséget, a Franciaországban élő britek között viszonylag magas (33%) a nyugdíjas korúak aránya.

Az Egyesült Királysággal fennálló gazdasági kapcsolatai miatt a Nagy-Britannia–Európai Unió-viszonyt valószínűleg Franciaország is a norvég modell szerint rendezné, azonban szemben Németországgal, Párizsnak nem fűződik érdeke ahhoz, hogy Londonnak beleszólása legyen az európai belső piac szabályozórendszerének alakításába. Sőt, valószínűbbnek tűnik az, hogy a jelenlegi francia politikai vezetés – a Nemzeti Front erősödését megelőzendő – elsősorban arra fog törekedni, hogy az Egyesült Királyság minél kevesebb kedvezményt kapjon az uniótól. Amennyiben ezt nem tudja megakadályozni, úgy a Londonnak szánt kedvezmények és jogosítványok felpuhítására fog törekedni.²⁹

Ami a Brexit politikai következményeit illeti, azokat Franciaország önmaga számára egyértelműen kedvezően ítéli meg.³⁰ Párizs ugyanis az európai integráció kezdetétől fontosnak tartja annak elmélyítését a politika dimenziójában is. Az Egyesült Királyság viszont 1973-as belépésétől kezdve szembe helyezkedett ezzel a francia állásponttal, s az Európai Uniót és az integrációt a piac és gazdaság területére korlátozta. A jelenlegi francia elnök már jóval a Brexitet megelőzően – 2015 nyarán – javaslatot tett egy, az eurózónát felölelő politikai integrációra, különösen a fiskális és szociális politika terén, sőt egyfajta „eurózóna-kormány” létrehozására is, önálló költségvetéssel és parlamenttel.³¹ A francia uniós irodalom már régóta tényként kezeli a „többsebességű Európa Unió” létét, s azt a véleményét sem rejti véka alá, hogy az eurózónán kívüli EU-tagországoknak szerinte nem jár vétőjog az eurózóna ügyeit illetően.³²

Némiképp differenciáltabb a Brexit francia megítélése a közös európai kül- és biztonságpolitika tekintetében. Azt ugyanis a francia politikusok is világosan látják, hogy az Egyesült Királyságnak az EU-ból való kilépése gyengíti az unió külpolitikáját, hiszen a brit haderő az Európai Unió egyik legerősebbje, és Nagy-Britannia az európai államok összes védelmi kiadásainak mintegy 23%-át adja (míg Franciaország a 17,8, Németország a 15%-át).³³ Ez különösen érezhető lesz azokban a térségekben, ahol a brit külpolitika történelmi okokból különösen erős kapcsolatokkal rendelkezik (Közel-Kelet, Perzsa [Arab]-öböl térsége), és amelyek Franciaország szempontjából is fontosak. Ugyanakkor az új helyzet arra is lehetőséget adhat Párizsnak, hogy a kül- és biztonságpolitika, illetve a hadiipar integrációját illetően a korábbiaknál hatékonyabban lépjen fel az EU-n belül.

27 France Diplomatie Royaume-Uni [online], Forrás: Diplomatie.gouv.fr [2016. 07. 01.]

28 Maxime TURCK: Les expatriés britanniques dans l'angoisse d'un «Brexit» [online], 2016. 02. 19. Forrás: Lemonde.fr [2016. 07. 01.].

29 BORÓNSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie *i. m.*, 7. o.

30 Antoine ULLESTAD, Frédérique BERROD: View from France: Brexit would be good for us – and the future of Europe [online], 2016. 06. 21. Forrás: Theconversation.com [2016. 07. 01.].

31 François Hollande: „Ce qui nous menace, ce n'est pas l'excès d'Europe, mais son insuffisance” [online], 2015. 07. 19. Forrás: Lejdd.fr [2016.07.01].

32 Manuel LAFONT RAPNOUIL: View from Paris: No veto on integration of the Eurozone [online], 2016. 02. 08. Forrás: Ecf.eu [2016. 07. 01.].

33 CSIKI Tamás: Brexit – biztonság- és védelempolitikai vonatkozások [online], 2016. 06. 27. Forrás: Uni-nke.hu [2016.07.01] 2. o.

Olaszország

A Brexitről szóló népszavazás és ebből következően az Egyesült Királyságnak az Európai Unióból történő kiválása Olaszország szempontjából számos rövid, közép- és hosszú távú gazdasági, politikai és társadalmi következménnyel járhat. Annak ellenére, hogy a rövid távú hatások elsősorban pénzügyi területen jelentkeznek, továbbá abban, hogy Olaszországnak várhatóan a jelenleginél többet kell majd befizetnie a közös uniós kasszába, az elemzők és politikusok többsége inkább a várható politikai hatásokat, ezen belül is elsősorban az euroszkeptizmus és a dezintegrációs folyamatok európai megerősödésének veszélyére hívta és hívja fel a figyelmet. Ehhez hozzáteszik azt is, hogy az olasz gazdaság strukturális problémái és az instabil belpolitikai környezet (a közelgő alkotmánymódosításról szóló népszavazás) következtében az általánosan fellépő bizonytalanság Olaszországban is felerősíthetik a fokozatosan továbbgyűrűző negatív politikai következményeket.

Olaszország számára az Egyesült Királyság fontos gazdasági partner, különösen az export tekintetében (2015-ben 22,5 milliárd euró, a teljes olasz export 5,4%-a): Nagy-Britannia a negyedik legfontosabb exportpiacot jelenti az olasz gazdaság számára. Kevésbé fontos az import szempontjából (2015-ben 10,6 milliárd euró, a teljes olasz import 2,9%-a), itt csupán a tizedik helyet foglalja el a szigetország. A közvetlen külföldi tőkebefektetések területén Olaszország a negyedik legfontosabb szereplő az Egyesült Királyságban (2014-ben 23 milliárd euró, az olasz GDP 6%-a), ahol napjainkban csaknem 700 olasz beruházást tartanak számon,³⁴ s a britek is fontos befektetők a dél-európai országban (2014-ben 32 milliárd euró, ami az összes brit befektetésnek közel 9%-a).

Jóllehet a Standard & Poor's a népszavazást megelőzően készített Brexit sensitivity indexe³⁵ szerint Olaszország, Ausztriával és Magyarországgal együtt, a legkevésbé kitért ország a kiválás negatív következményeinek (Olaszország a vizsgált 20 országból a 19. helyen áll), a referendum eredményének az olasz pénzügyi szektorra gyakorolt hátrányos hatásai azonnal megnyilvánultak. Az általános bizalmi válság következményeként a brit népszavazás másnapján, a fekete pénteken, a milánói tőzsde indexe több mint 11%-os csökkenéssel nyitott, majd 12% feletti veszteséggel zárt. A szakértők szerint az elsődleges hatások mellett a bizalomvesztés az olasz állampapírok piacára is negatív hatást gyakorolhat, vagyis ezek kamatai is meredeken megemelkedhetnek.³⁶ A Brexit gazdasági hatása kapcsán Pier Carlo Padoan olasz gazdasági miniszter – szemben a politikai következményekkel – a negatív pénzügyi hatások kezelését lehetségesnek tartotta. A volt olasz miniszterelnök, Enrico Letta ugyanakkor a negatív pénzügyi hatásoknak a magas olasz államadósság miatti felerősödésétől tartva az eurózóna további reformját is szükségesnek tartotta. Letta ehhez azt is hozzátette, hogy az Egyesült Királyság kilépése esetén a londoni

34 BREXIT: the impact on the UK and the EU. *i. m.*, 10–11. o.; BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie *i. m.*, 45–47.o.

35 Who Has The Most To Lose From Brexit? Introducing The Brexit Sensitivity Index [online], 2016. 06. 09. Forrás: Afegif [2016. 07. 01.].

36 Chiara Di CRISTOFARO, Guido MAURINO: Venerdì nero in Borsa, in fumo 411 miliardi dopo Brexit. Per Milano la peggiore seduta di sempre [online], 2016. 06. 24. Forrás: Ilsole24ore.com [2016. 07. 01.].

székhelyű Európai Bankhatóság Milánóba történő áthelyezését is elképzelhetőnek tartja.³⁷ A közép- és hosszabb távú gazdasági hatások szempontjából az olasz lapokban megszólaló közgazdászok az európai és így az olasz gazdasággal és pénzpiacokkal kapcsolatos bizalomcsökkenést, a befektetői kedv csökkenését és az általános recessziót említették meg lehetséges kockázatként, amelyeknek a döntés és az elhúzódó folyamatok következtében Olaszország is ki van téve.

A migrációnak, a bevándorló munkavállalók kérdésének olasz szempontból ugyan csak komoly gazdasági, illetve politikai-társadalmi következményei lehetnek. Egyrészt azért, mert az Egyesült Királyságban a becslések szerint mintegy 600 ezer olasz él³⁸ (a hivatalos adatok szerint ennél jóval kevesebben – 152 ezren), túlnyomó többségük pedig olyan fiatal, aki döntően a hazai munkanélküliség miatt költözött Nagy-Britanniába. Számukra a brit kilépés számos negatív következményekkel járhat. Helyzetüket nem csupán az esetleges jogszabályi változások (például munkavállalási engedély szükségessége, egyes juttatások elvesztése, tandíjak növekedése stb.), de a brit gazdaság várható lassulása következtében megszűnő munkahelyek is negatívan érinthetik. Ehhez képest Olaszországban mindössze 65 ezer brit születésű él (ez az EU-ban élő britek 6%-a), ugyanis az állami szolgáltatásokhoz (például háziorvosi ellátáshoz) Olaszországban meglehetősen nehéz hozzáférni, s a fenntartási költségek is magasabbak, mint Spanyolországban vagy Portugáliában.³⁹

Az Egyesült Királysággal fennálló gazdasági kapcsolatai miatt a Nagy-Britannia–Európai Unió-viszony esetében Olaszország valószínűleg támogatni fogja annak norvég modell szerinti rendezését, de hasonlóan Párizshoz, azt valószínűleg Róma is ellenezni majd, hogy Londonnak beleszólása legyen az európai belső piac szabályzórendszerének és az EU jövőjének alakításába. Ez az álláspont igazodna ugyanis leginkább az európai integrációról alkotott olasz jövőképhez, amely alapvetően támogatja a többsebességű Európa gondolatát, ha jelenleg nem is olyan intenzíven, mint Párizs.⁴⁰

Ez az integráció mélyítésével szembeni visszafogottabb támogatás tükröződött a népszavazást követő olasz Brexit-vitában is. A brit referendumot megelőző napon Ignazio Visco, az olasz jegybank elnöke arra hívta fel a figyelmet, hogy a Brexit a kétsebességű Európa kapcsán mind a centrifugális, mind a centripetális folyamatokat felerősítheti. Véleménye szerint egy megfelelő politikai vezetés az utóbbi folyamatok megerősödésében segíthet. Romano Prodi volt kormányfő és az Európai Bizottság korábbi elnöke viszont annak az aggodalmának adott hangot, hogy bár a kétsebességű Európa már régóta létezik, az Egyesült Királyság kilépése csökkentheti Németország föderalizmus melletti elkötelezettségét. Mario Monti volt miniszterelnök viszont azt hangsúlyozta, hogy nem csupán a Brexit, hanem a (kilépéssel hatályát veszítő) februári Európai Unió–Egyesült

37 Brexit. Padoan: *Ue rischia disintegrazione. Reazioni politica*: Gentiloni, Calenda, Napolitano, Letta [online], 2016. 05. 25. Forrás: Rainews.it [2016. 07. 01.].

38 Enrico CAPORALE: *Per gli italiani il Regno Unito è sinonimo di scambi culturali: "In caso di Brexit spariranno le vacanze studio?"* [online], 2016. 05. 23. Forrás: Lastampa.it [2016. 07. 01.].

39 BREXIT: the impact on the UK and the EU. *i. m.*, 19. o.; BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: *Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexitie i. m.*, 47. o.

40 BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: *Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexitie i. m.*, 6. és 50–51. o.

Királyság-megállapodás is negatív hatást gyakorolt az integrációs folyamatra, hiszen ezzel Nagy-Britannia az unión belül aszimmetriát teremtett. Prodi véleménye szerint is az Egyesült Királyság, bár fontos szereplője az EU-nak, mindvégig akadályozta az integrációs folyamat mélyítését.⁴¹

A népszavazás eredménye az olasz politikusokat és a vezető olasz napilapok többségét sokkolta, s az első kommentárok közül több is az integrációs folyamatra gyakorolt apokaliptikus következményeket, illetve az Olaszországra is kiterjedő dominóhatás lehetőségét emelte ki. Matteo Renzi kormányfő a népszavazás másnapján rendkívüli tanácskozást hívott össze a helyzet megtárgyalására. Az olasz kormány és politikusok többsége a fokozódó bizonytalanság ellenére a brit népszavazást követően is kiállt a rugalmasabb és többsebességes Európa megvalósítása mellett, s számos területen (például a közös biztonság- és védelempolitikában, a migrációs politikában és az euróövezetben) a közösségi politika erősítésének szükségességét hangsúlyozta. Az integrációs folyamat hat alapító tagjának külügyminiszteri szintű berlini találkozásán az európai stabilitásra hivatkozva Paolo Gentiloni olasz külügyminiszter is támogatta az 50. cikkely azonnali aktiválását és a minél gyorsabban levezényelt kilépési folyamatot, illetve a német és a francia külügyminiszter által bemutatott rugalmasabb Európai Unióról szóló tervezetet.⁴² Gentiloni később azt is hangsúlyozta, hogy Olaszország EU-n belüli szerepe az Egyesült Királyság kilépését követően – a megmaradó „három nagy” egyikeként – felerősödhet.⁴³

Olaszországban nem új keletű a „többsebességes Európa” vagy „mag Európa” gondolata. Ami inkább meglepő, hogy miközben a politikai elit viszonylag nyíltan aggódik a pártok és egyének szintjén is érzékelhető euroszkepticizmus olaszországi előretörésétől (elsősorban az Északi Liga, részben az 5 Csillag Mozgalom és a Forza Italia révén), a kormány a Brexitet követően is határozottan megerősítette Olaszországnak a föderációs tervek melletti elkötelezettségét.

Spanyolország

„Brexit: nem várt szerencsétlenség nekik és nekünk”, írta a brit népszavazás másnapján az *El Mundo*.⁴⁴ A Brexit káros a briteknek – vélte a *Levante* –, de nagyon hátrányos Spanyolországra nézve is. A keleti Valencia tartomány szempontjából a lap a hatást földrengéshez hasonlítottta.⁴⁵ Az *El País* szerint „bármilyen gazdasági-pénzügyi meggrázkódtatás (például a Brexit) a legsebezhetőbbeket érinti leginkább. A spanyol államadósság meghaladja az ország GDP-jét, tehát Spanyolország egy ilyen állam.”⁴⁶

A spanyol társadalom a brit népszavazás kapcsán valóban nem számított a Brexit győzelmére. A *Metroscopia* közvéleménykutató-intézet felmérése alapján a lakosság többsége

41 Brexit o no, l'instabilità sarà il prezzo da pagare e l'Italia rischia di più [online], 2016. 06. 22. Forrás: *Ilsole24ore.com* [2016. 07. 01.].

42 STEINMEIER, AYRAULT: A strong Europe in a world of uncertainties, *i. m.*

43 Brexit. Padoan: Ue rischia disintegrazione. Reazioni politica: Gentiloni, Calenda, Napolitano, Letta, *i. m.*

44 Brexit: un desastre imprevisto para ellos y para nosotros [online], 2016. 06. 24. Forrás: *Elmundo.es* [2016. 07. 01.].

45 El Brexit valenciano: terremoto en turismo, exportación, el campo y la inversión [online], 2016. 06. 24. Forrás: *Levante-emv.com* [2016. 07. 01.].

46 España contra el Brexit. La secesión perjudicaría a la economía española, más vulnerable [online], 2016.06.20. Forrás: *Elpais.com* [2016. 07. 01.].

(június elején 73%-a, közvetlenül a szavazás előtt 64%-a) úgy vélte, hogy a Breain opció győz majd. Az utolsó felmérésnél is csupán a megkérdezettek egynegyede gondolta úgy, hogy a britek a Brexitet választják.⁴⁷ A spanyolok borúlátóak a Brexittel kapcsolatban, úgy gondolják, negatív következményei lesznek az országra nézve, főleg a szoros kétoldalú brit–spanyol gazdasági kapcsolatok és a turizmus területén, illetve hátrányosan érinti majd a spanyolországi brit és az Egyesült Királyságban élő spanyol közösségeket. Emellett aggódnak amiatt is, hogy a Brexit felerősítheti a szeparatista tendenciákat Európában, és Spanyolországban is – Katalóniában és Baszkföldön. A Brexit különleges helyzetet teremthet a Gibraltárról folyó spanyol–brit vitában is, amely kapcsán Madrid ma is vitatja a brit külterület tengeri határait.

Az Egyesült Királyság Spanyolország legfontosabb exportpiacai közé tartozik, 2014-ben az ötödik, 2015-ben a negyedik, 2016 első negyedévében a harmadik legfontosabb célterületnek számított. A spanyol export 2009 óta növekvő tendenciát mutat (2015-ben 18,23 milliárd eurót tett ki, a teljes spanyol export 7,3%-át). Az import tekintetében az Egyesült Királyság a nyolcadik legfontosabb partnere Spanyolorzágnak (2015-ben 12,58 milliárd euró, a teljes spanyol import 4,6%-a).⁴⁸ A spanyol exportban jelentős súllyal szerepelnek gépjármű-, légitözlekedési, gyógyszer- és élelmiszeripari termékek, sőt 2014-ben a spanyol hadiiparnak Nagy-Britannia vált az első számú célországává.⁴⁹ A spanyol beruházásoknak is kedvelt helyszíne az Egyesült Királyság, s olyan cégek rendelkeznek komoly érdekeltségekkel, mint a Banco Santander, a Banco Sabadell, a Telefónica telekommunikációs vállalat vagy az Ibéria légitársaság. A közvetlen külföldi tőkebefektetések tekintetében az Egyesült Királyság a legfontosabb célországa a spanyol befektetéseknek (ahol az összes spanyol külföldi tőkebefektetés 17%-a valósul meg), Spanyolországban pedig Nagy-Britannia a harmadik legnagyobb befektető. Az Egyesült Királyságban közel 300 spanyol cég működik, Spanyolországban mintegy 700 brit.⁵⁰ A spanyol sajtó és a spanyol elemzők leginkább a beruházási kedv és az áruforgalom, különösen az export csökkenésétől tartanak. Utóbbit azzal indokolják, hogy a spanyol termékek versenyképessége csökkenni fog a brit piacon a font gyengülése, illetve az esetleges vám- és egyéb kereskedelmi akadályok miatt.

A turizmus a spanyol gazdaság egyik húzóágazata. 2013-ban 47,16 milliárd eurót termelt, s ezzel az Európai Unió belül Spanyolország jutott a legmagasabb turisztikai bevételhez.⁵¹ 2015-ben 68,1 millió turista kereste fel az országot, közülük több mint 15 millió brit.⁵² Ezzel ők alkották a legnépesebb csoportot. Az általuk elköltött összegek pedig a

47 Silvia BRAVO, Marcos Sanz MARTÍN-BUSTAMANTE: ¿Y si hay Brexit? [online], 2016. 06. 18. Forrás: Metroscopia.com [2016. 07. 01.].

48 Reino Unido. Relaciones Bilaterales. Serie de comercio exterior, 2006-2015 [online], Forrás: Ices.ex [2016. 07. 01.].

49 Implication of Brexit for Spain. AFI Research on Spain [online], 2016. 02. Forrás: Afi.es [2016.06. 24]; BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁÓCIENNIK, TOPOROWSKI: Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie i. m., 40. o.

50 Salvador LLAUDES: Implicaciones del Brexit para España [online], 2016. 06. 09. Forrás: Realinstitutoelcano.org [2016. 07. 01.].

51 España en Europa 2014. El comportamiento turístico de los residentes en la Unión Europea [online], 2015. Forrás: Estadísticas.tourspain.es [2016. 07. 01.].

52 Estadística de Movimientos Turísticos en Fronteras (FRONTUR) Diciembre 2015. Datos provisionales, Notas de Prensa [online], 2016. 01. 29. Forrás: Ine.es [2016.07.01.] 1–2. o.

turisztikai jövedelmek egyötödét tették ki.⁵³ Kérdés, hogy a jövőben – amikor várhatóan gyengül a font és esetleg a határok átlépése is bonyolultabb lesz – szintén ilyen sokan utaznak-e az Ibériai-félszigetre.

A Spanyol Statisztikai Hivatal 2016. januári adatai szerint 4,6 millió regisztrált külföldi él az országban. A legnépesebb közösségeket a románok (633 ezer), a marokkóiak (606 ezer), a britek (235 ezer) és a kínaiak (162 ezer) alkotják.⁵⁴ A sajtó ennél magasabb számokkal dolgozott: az ABC napilap 300 ezer Spanyolországban élő britről írt,⁵⁵ akikhez hozzászámolt még félmilliót, akik nem állandóan, hanem elsősorban az őszi-téli időszakban tartózkodnak az országban; a *La Vanguardia* pedig 800 ezer és 1 millió fő közé tette a közösség nagyságát.⁵⁶ Ugyanakkor az Egyesült Királyság is kedvelt célpontja a spanyol kivándorlóknak, ahol jelenleg több mint 100 ezren vannak (2016). Ennél nagyobb spanyol közösségeket találhatunk olyan latin-amerikai országokban, mint Argentína, Venezuela, Kuba, Brazília és Mexikó, illetve Európán belül Franciaországban, Németországban és Svájcban.⁵⁷ Ugyanakkor európai viszonylatban, 2015-ben a külföldön élő és dolgozó spanyolok száma a brit szigeten nőtt a legdinamikusabban.⁵⁸ A Brexit hátrányosan érintheti az említett csoportokat, többek között a munkavállalás és letelepedés, illetve a szociális és egészségügyi szolgáltatások feltételeinek várható megváltozása miatt.

Pusztán gazdasági szempontból Spanyolország abban érdekelt, hogy az Egyesült Királyság minden tekintetben megmaradjon az EU belső piacán. Közel sem ennyire biztos azonban, hogy Madrid abban is érdekelt, hogy a brit–EU kapcsolat a németek által preferált norvég modell plusz alapján jöjjön létre, vagyis hogy Londonnak legyen joga a belső piac szabályainak megalkotásába is beleszólni.

A brit népszavazás és a június 26-ára kitűzött spanyol választások között mindössze három nap különbség volt. Várható volt tehát, hogy függetlenül attól, hogy a Brexit vagy a Breain győz-e, az eredmény a választási politikai csatározásokban is megjelenik. Mariano Rajoy ügyvezető miniszterelnök úgy nyilatkozott, hogy a Brexit után először is nyugalomra van szükség, s azt ajánlotta a lakosságnak, hogy ne válasszák a bizonytalant (ti. az Unidos Podemos koalíciót), hanem szavazzanak olyan politikai erőre, amely már bizonyított – természetesen saját pártjára, a Néppártra (PP) utalt.⁵⁹ Pedro Sánchez, a Spanyol Szocialista Munkáspárt (PSOE) főtitkára intő példaként értékelte a Brexitet. Úgy vélte, vannak olyan kérdések, melyek kapcsán nem szabad népszavazást kiírni. Megjegy-

53 Cómo afectará el Brexit a España [online], 2016. 06. 24. Forrás: Abc.es [2016. 07. 01.].

54 Estadística del Padrón Continuo. Datos provisionales a 1 de enero de 2016. Nacional. Población (españoles/extranjeros) por país de nacimiento y sexo [online], Forrás: Ine.es [2016. 07. 01.].

55 Cómo afectará el Brexit a España, *i. m.*

56 Luis Federico FLORIO: Brexit: entre el colapso económico y la victoria de unos pocos [online], 2016. 06. 23. Forrás: Lavanguardia.com [2016. 07. 01.].

57 Diego FONSECA: Los españoles en el extranjero aumentan un 56.6% desde 2009 [online], 2016. 03. 17. Forrás: 2016. 03. 17. Política.elpais.com [2016. 07. 01.].

58 Estadística del Padrón de Españoles Residentes en el Extranjero a 1 de enero de 2016, Notas de Prensa, Instituto Nacional de Estadística, 2016. március 17. 4. o.

59 Rajoy pide calma tras el „brexit” y asegura que España lo afronta con solidez [online], 2016. 06. 24. Forrás: Agencia EFE [2016. 07. 01.]; Rafa de MIGUEL: Y de repente, Europa. Rajoy, con intenciones electoralistas, ha reaccionado ante el „Brexit” con un llamamiento a la estabilidad [online], 2016. 06. 24. Forrás: Política.elpais.com [2016. 07. 01.].

zése természetesen a Spanyolországon belüli katalán törekvésekre is vonatkozott.⁶⁰ Carles Puigdemont, a Generalitat elnöke ugyanakkor azt emelte ki, hogy amennyiben az Egyesült Királyság dönthetett arról, hogy az Európai Unió tagja kíván-e maradni, s ehhez elég volt a brit akarat, s nem szavazott róla az egész unió, akkor a spanyol kormánynak sem kellene ragaszkodnia ahhoz, hogy az egész ország szavazzon a katalán kiválásról, ehhez elegendőnek kell lennie a Katalóniában élő polgárok voksának.⁶¹

A legtöbb megfigyelő szerint a Brexit befolyásolta a spanyol választások eredményét, hozzájárult például a Podemos Unidos gyengébb szerepléséhez. A koalíciónak nem sikerült a baloldal vezető erejévé válnia,⁶² csak a Spanyol Szocialista Munkáspárt mögött futott be.⁶³ Ezt annak tulajdonítják, hogy a Brexit után mérsékeltebb támogatóik elfordultak tőlük; vannak, akik kiábrándultságukban el se mentek szavazni,⁶⁴ míg mások a változással szemben a hagyományos kétpártrendszerre, s azon belül a Munkáspártra voksoltak.⁶⁵ A Brexit általában az újjal kapcsolatos félelmeket erősítette meg, s a hagyományos politikai erők (PSOE, PP) malmára hajtotta a vizet.

A spanyol politikai elit egyik legnagyobb aggodalma, hogy a Brexit révén megkezdődhet az Egyesült Királyság feldarabolódása (Skócia és Észak-Írország kiválásával), és ez Spanyolországban is felerősítené a katalán és baszk szeparatista mozgalmakat, s végül Katalónia esetleg megpróbálna függetlenedni. A spanyol vezetés az ország szétesésének vészforatókönyvével valószínűleg tudatosan állította szembe az országegyesítés imázsát. Utóbbiról, azaz Gibraltár visszaszerzéséről, a spanyol sajtó jóval többet írt a Brexit kapcsán. Az EU-val különleges kapcsolatokat fenntartó Gibraltár, amely számára a Brexit komoly gazdasági veszteséget okozhat, olyan kérdés lehet a spanyol politika számára, amelynek kapcsán az EU segítségével mind az Egyesült Királyságra, mind pedig a gibraltáriakra nyomást gyakorolhat a spanyol kormány. A spanyol külpolitika nyilvánosság elé tárt terveiben első lépésben Gibraltár közös spanyol–brit szuverenitású területté alakulna, majd visszatérne az anyaországhoz.⁶⁶ A spanyol ambícióknak kedvez, hogy a gibraltáriak 96 százaléka a Bremain mellett voksolt,⁶⁷ egy Európai Unión kívüli Egyesült Királyság ugyanis számukra kevésbé vonzó. Ezzel szemben az EU-tag Spanyolország rokonszenves lehet, főleg, ha gazdaságilag megerősödik, s ha a spanyol politikai elitnek lesz türelme nem a gibraltáriak feje felett, hanem velük együtt tervezni a Szikla jövőjét.

60 Sánchez pide que el Brexit sirva de lección contra el referéndum catalán [online], 2016. 06. 24. Forrás: Okdiaria.com [2016. 07. 01.].

61 Puigdemont: “El Regne Unit ha pres aquesta decisió sense que el conjunt de la UE ho hagi votat” [online], 2016. 06. 24. Forrás: Elpuntavui.cat [2016. 07. 01.].

62 Számos közvélemény-kutatás a Néppárt után a második helyre várta a Podemos Unidos koalíciót. Például a *Metros-copia* 2016. június 29-i és az *Encuestamos (Termómetro político de junio)* júniusi felmérései. [2016. 07. 06.]

63 A PSOE 85, az Unidos Podemos 71 helyet szerzett a Képviselőházban. A Szenátus esetében 47 (PSOE) és 17 (Podemos Unidos) volt az arány. Forrás: *Elecciones generales* [online], 2016. Forrás: resultados.elpais.com [2016. 07. 06.].

64 A 2015-ös 73,2%-os részvételi arány után most csak 69,84%-os volt a részvétel. Kevesebben mentek tehát el szavazni, s ebben szerepe lehetett a kiábrándultságnak, ami részben a Brexithez, nagyobb részt viszont magához a spanyol politikai élthez köthető.

65 Luis BALCARCE: *Podemos maldice al ‚Brexit‘: „Nuestro votante moderado se quedó en casa por miedo”* [online], 2016. 06. 29. Forrás: Periodistadigital.com [2016. 07. 06.].

66 Rubén AMÓN: *¡Gibraltar español! El ministro Margallo celebra que la bandera española esté mucho más cerca de ondear en el Peñón* [online], 2016. 06. 24. Forrás: Elpais.com [2016. 07. 01.]; *Margallo veu un nou referéndum a Escòcia* [online], 2016. 06. 24. Forrás: Elpuntavui.cat [2016. 07. 01.].

67 *El triunfo del Brexit amenaza la unidad británica* [online], 2016. 06. 24. Forrás: Lavanguardia.com [2016. 07. 01.].

Az Egyesült Királyság EU-tagsága Spanyolország számára a belbiztonság (például a migráció, a terrorizmus és az igazságszolgáltatás) szempontjából is lényeges volt. Az ország határait ugyanis a spanyol kormány csak a britek és a Frontex logisztikai segítségével tudta hatékonyan védeni.⁶⁸ Emellett az Európán belül viszonylag jelentős terrorfenyegetettséggel szembenézni kénytelen Spanyolország az Europol adatbázisán keresztül hozzájutott a brit terrorellhárítás által terrorgyanusnak tekintett személyek adataihoz, s a 2004-es madridi robbantást követően komoly kooperáció alakult ki a brit és spanyol terrorellhárítás között.⁶⁹ Emellett intenzív együttműködés volt a brit és spanyol hatóságok között az európai kiadatási egyezmény alapján is.⁷⁰

A spanyol kommentátorok szerint a Brexiten az Európai Unió mindenképp veszít. Nemcsak egyik nettó befizetőjét és fontos tagállamát veszti el, hanem azt az EU-ról kialakult pozitív képet is a világban, amely évtizedek munkája nyomán alakult ki. Ezáltal megrendülhet a bizalom az unióban, ami anyagi következményekkel, például az EU-ba érkező befektetések csökkenésével járhat. A Brexittel nyilvánvalóvá vált az unión belüli széthúzás illetve a szolidaritás hiánya. A szervezet saját eszményei kérdőjeleződtek meg. Továbbá a kiválás révén az is kiderült, hogy Európa egyesülése nem visszafordíthatatlan folyamat.⁷¹ A gyakran különutas britek végső távozásától a spanyol sajtó nem várja az integráció felgyorsulását, sőt, inkább az ellenkezőjére számít. Felmerült a dominóelv, azaz hogy az Egyesült Királyság példája nyomán esetleg Dánia és Hollandia is kilépne.⁷² A Brexit után az unión belül a spanyolok a belső egyensúly módosulására, a francia–német tengely erősödésére számítanak. Kisebbségi költségvetéssel és annak a korábbitól eltérő súlyozásával kalkulálnak. A külpolitikai orientációt tekintve pedig az atlanti irány gyengülését prognosztizálják, ami Spanyolországban kedvezőtlen, hiszen hátrányosan érinti latin-amerikai kapcsolatait.

Az Egyesült Királyság tekintetében rövid távú következményként komoly gazdasági visszaesést prognosztizálnak a spanyol elemzők; többek között a font gyengülésére, az infláció növekedésére és a GDP csökkenésére számítanak. Szükség lehet egy brit vész költségvetésre, az oktatási és egészségügyi, továbbá a védelmi kiadások drasztikus csökkentésére.⁷³ A brit átlagpolgár tehát a spanyolok szerint rosszul fog járni, s magára a fővárosra is nagyon rossz időszak köszönt. Az unión kívül London nem lehet az EU egyik pénzügyi-gazdasági fellegetője, helyét valószínűleg Frankfurt, részben talán Dublin és Párizs fogják átvenni.⁷⁴ A Brexit legsúlyosabb következményét azonban az Egyesült Királyságra nézve abban látják, hogy egy megosztott országot eredményez, amely nem biztos, hogy a jövőben egyben tud maradni. Elképzelhetőnek tartják, hogy Skócia és Észak-Írország az uniós tagságot és így a függetlenséget – utóbbi esetben az Írországgal való egyesülést –

68 Margriet DRENT, Kees HOMAN, Dick ZANDEE: *Civil-Military Capacities for European Security* [online], 2013. Forrás: Clingandeal.nl [2016. 07. 01.] 39–53. o.

69 Thomas ESCRITT: *Brexit would make UK counter-terrorism job harder: Europol* [online], 2016. 02. 22. Forrás: Reuters.com [2016. 07. 01.]

70 Karen BRADLEY: *Spain-UK cooperation in fighting organised crime* [online], 2016. 02. 27. Forrás: Gov.uk [2016. 07. 01.]

71 Salvador LLAUDES: *España y el 'Brexit'* [online], 2016. Forrás: Politicaexterior.com [2016. 07. 01.]

72 *Brexit: un desastre imprevisto para ellos y para nosotros* [online], 2016. 06. 24. Forrás: ElMundo.es [2016. 07. 01.]

73 Luis Federico FLORIO: *Brexit: entre el colapso económico y la victoria de unos pocos* [online], 2016. 06. 23. Forrás: Lavanguardia.com [2016. 07. 01.]

74 Uo.

választják az Egyesült Királyság helyett. Függetlenül azonban attól, hogy erre sor kerül-e vagy sem, a Brexit minden bizonnyal jelentősen csökkenteni fogja az Egyesült Királyság súlyát és befolyását a világ politikai és gazdasági életében.

Lengyelország

Az Egyesült Királyságra mindig fontos európai uniós politikai partnerként tekintettek Lengyelországban. Az egyik legfontosabb szószólója volt az unió bővítésének, s az elsőként nyitotta meg munkaerőpiacát az új belépők előtt. A 2015-ös választásokat követően pedig a Jog és Igazságosság (PiS) párt által vezetett lengyel kormány egyik legfőbb szövetségesének számított az integráció óvatosabb mélyítése terén, szemben Berlinnel és Párizssal. London fontos szövetséges volt Varsónak a keleti politikában is, mint olyan uniós tagállam, amely a határozottabb fellépés opcióját képviselte például az orosz–ukrán konfliktus kapcsán. Varsó a Brexit kapcsán ezért arra számít, hogy az EU-n belül gyengülni fog az Oroszországgal szembeni szankció további fenntartásának álláspontja. Varsó és London politikai együttműködését megkönnyítette az is, hogy kormányzó erők az Európai Parlament ugyanazon pártcsaládjához tartoztak, az Európai Konzervatívok és Reformerek képviselőcsoportjához.⁷⁵

Lengyelország számára az Egyesült Királyság fontos gazdasági partner, különösen az export tekintetében (2015-ben 12,1 milliárd euró, a teljes lengyel export 6,8%-a), ahol Nagy-Britannia a második legfontosabb exportpiacot jelenti a lengyel gazdaság számára. Kevésbé fontos az import szempontjából (2015-ben 5,1 milliárd euró, a teljes lengyel import 2,7%-a), ahol csupán a kilencedik helyet foglalja el a szigetország. Külön jelentőséggel bír, hogy a lengyel export fokozatosan növekedett az elmúlt években. A közvetlen külföldi tőkebefektetések területén az Egyesült Királyság a tizedik legfontosabb szereplő Lengyelországban (2014-ben 5,9 milliárd euró), s bár a lengyelek közvetlen tőkebefektetése mindössze 807 millió eurónyi a szigetországban, de ez az összeg az összes lengyel közvetlen külföldi tőkebefektetés 10,1%-át jelenti.⁷⁶ Az Európai Unió államai közül a lengyelek alkotják a legnagyobb migráncsoportot az Egyesült Királyságban. Az ENSZ adatai szerint 2015-ben 703 ezer lengyel élt Nagy-Britanniában, akik a szigetország lakosságának 2%-át tették ki.⁷⁷ A lengyelek és néhány más elemző szerint az Egyesült Királyságban élő honfitársaik száma ennél jól magasabb, elérheti a 850 ezret.⁷⁸ A Nagy-Britanniában élő lengyelek – a Lengyel Nemzeti Bank kutatásai szerint – 2013-ban 902 millió eurót utaltak haza, az összes külföldi lengyel hazautalás közel negyedét.⁷⁹

A Brexit kapcsán a lengyel elemzőket egyöntetűen és alapvetően – kormánypárti és ellenzéki, illetve konzervatív és liberális oldalon is – két probléma foglalkoztatja: egy-

75 BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁOCCIENNIK, TOPOROWSKI: *Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie i. m.*, 53. o.

76 Uo. 53–55. o.

77 Uo. 55. o.

78 Maciej CZARNECKI: *Co oznacza Brexit dla 850 tys. Polaków w Wielkiej Brytanii? Nowi mogą mieć problemy* [online], 2016. 06. 24. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 01.]; Adam EASTON: *EU referendum: Is Brexit bad news for Poland?* [online], 2016. 06. 25. Forrás: Bbc.co.uk [2016. 07. 01.].

79 Marek PIELACH: *Polacy na emigracji przysyłają do kraju 4 mld euro rocznie* [online], 2016. 02. 05. Forrás: Obserwatorfinansowy.pl [2016. 07. 01.].

részt az Egyesült Királyságban élő lengyelek sorsának bizonytalansága, másrészt Lengyelország Európai Unió belüli pozíciójának változása a Brexitet követően, ezen belül is elsősorban az, milyen hatással lehet az ország uniós helyzetére és az unió jövőbeli formájára. Bár Lengyelország jelenlegi európai uniós pozícióját a vitapartnerek eltérően értékelik – az ellenzék ugyanis elszigeteltnek ítéli meg Varsónak az unió belüli helyzetét⁸⁰ –, abban egyetértenek, hogy Lengyelországnak a Brexit utáni EU meghatározó köréhez kell tartoznia.⁸¹ Részből, mert Lengyelországban általános az a vélemény, hogy az ország nyertese az EU-tagságnak, másrészt, mert a Brexit utáni közvélemény-kutatások szerint a lengyelek 84%-a elégedett a tagsággal.⁸² Mindez azt jelenti, hogy Varsó – amennyiben Nagy-Britannia elfogadja a szabad munkaerő-vándorlást – az Egyesült Királyságnak az EU belső piacán való benntartásáért száll majd síkra, akár brit beleszólással is annak szabályozásába.⁸³

Jóval nagyobb dilemmát jelent a lengyeleknek az integráció jövőjének formálása, ahol a jelenlegi varsói kormány csupán az integráció szektorális elmélyítésében érdekelt (belső piac), de nem támogatja a politikai integrációt.⁸⁴ A lengyel kabinet számára a legnagyobb kihívást az jelenti – még a konzervatív elemzők szerint is –, hogy e cél érdekében alapvetően változtatnia kellene a lengyel–német viszonyon, amely a Jog és Igazságosság kormányzása alatt jelentősen romlott.⁸⁵ Egy ilyen fordulat egyébként komoly társadalmi támogatottsággal is bírna, egy a Brexit után készített közvélemény-kutatás szerint ugyanis a lengyelek Németországot (31,8%) és Magyarországot (20,2%) tekintik hazájuk legfontosabb szövetségésének az EU-n belül.⁸⁶

Az Európai Unió tagállamai közül Lengyelország az a középhatalom, amelynek elméletileg önmagában is formáló hatása lehet az unió jövőbeni berendezkedését illetően. Bár a kelet-közép-európai EU-tagállamok politikai vezetői közül a Brexitet követően többen is arról nyilatkoztak, hogy az unió jövőjét az új tagállamok fogják meghatározni,⁸⁷ ez azonban csak abban az esetben lesz lehetséges, ha ezek az államok képesek lesznek összefogni, s egységes csoportként fellépni. A Brexitet követően lényegében erre az összefogásra tett kísérletet a lengyel kormány, amikor – válaszul az EU-alapító hatók berlini találkozájára – megkísérelte összehívni Varsóba a berlini találkozóra meg nem hívott 21 EU-tagállam külügyminiszterét.⁸⁸ A találkozón azonban a vártnál kevesebb, csupán tíz ország képv-

80 Polska jest w Europie osamotniona [online], 2016. 06. 27. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 01.].

81 Witold GADOMSKI: Brexit. Trzeba na nowo przemyśleć Unię [online], 2016. 06. 24. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 01.]; Michał SZULDRZYŃSKI: Polska musi wejść teraz do twardego jądra Unii Europejskiej [online], 2016. 06. 24. Forrás: Rp.pl [2016. 07. 07.].

82 Andrzej STANKIEWICZ: Polacy nie chcą opuszczać UE [online], 2016. 06. 04. Forrás: Rp.pl [2016. 07. 07.].

83 BORONSKA-HRYNIEWIECKA, KACA, PŁOĆCIENNIK, TOPOROWSKI: Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie, *i. m.*, 58–59. o.

84 Justyna PAWLAK: Eurosceptic Poland wants new EU treaty after Brexit [online], 2016. 06. 24. Forrás: Reuters.com [2016. 07. 07.].

85 Jędrzej BIELECKI: Niemcy. Jedyny poważny sojusznik. Polska musi wyciągnąć wnioski z Brexitu [online], 2016. 07. 07. Forrás: Rp.pl [2016. 07. 07.].

86 Andrzej STANKIEWICZ: Sondaż: Sojusznicy Polski? Niemcy i Węgrzy [online], 2016. 07. 04. Forrás: Rp.pl [2016. 07. 07.].

87 Laurence NORMAN: Slovakia Says Newer Members Can Shape EU's Future After Brexit [online], 2016. 06. 30. Forrás: Wsj.com [2016. 07. 07.].

88 A találkozón a román, a bolgár, a görög és magyar külügyminiszter, a brit Európa-ügyi miniszter, továbbá a spanyol, a szlovák, a szlovén és az osztrák külügyminisztérium képviselői jelentek meg. Spotkanie ministrów spraw zagranicznych UE w Warszawie [online], 2016. 06. 27. Forrás: Msz.gov.pl [2016. 07. 07.].

seltette magát, s kiderült, hogy Varsónak az EU-alapszerződés módosítására vonatkozó javaslatát még a meghívást elfogadók sem támogatják.⁸⁹

A közép-európai országok

Mivel a közép-európai országok politikai és gazdasági okok miatt is az Egyesült Királyság EU-ban maradását támogatták, a 2016. június 23-i brit népszavazás eredményeit meglepve és némi aggodalommal fogadták.⁹⁰ A Brexit a közép-európai régióban egyrészt erőteljesebbé és hangosabbá tette az Európai Unió jelenlegi reformjainak irányáról korábban megkezdett vitát, másrészt fontos vitatémává tette az EU és Nagy-Britannia jövőbeni kapcsolatának kérdéseit. Mindkét témakör szerepelt a visegrádi négyek (V4), illetve Németország és Franciaország külügyminisztereinek 2016. június 27-ei prágai találkozáján,⁹¹ a Lengyelország kapcsán már említett 2016. június 27-ei varsói külügyminiszteri találkozón, sőt a június 28–29-ei EU-csúcsot megelőző hagyományos V4-es kormányfői találkozón is.⁹² A V4-ek ezeken a megbeszéléseken következetesen azt az álláspontot képviselték, hogy az EU 27 találkozóin feltétlenül tárgyalni kell az Európai Unió működésének megváltoztatásáról. Sőt ehhez a július 1-től az EU-elnökséget átvevő Szlovákia vitavezetői szerepre is feljárnak.⁹³

Az EU és az Egyesült Királyság jövőbeni kapcsolatának szempontjából is viszonylag egységesnek tűnik a V4-es csoport, illetve általában a kelet-közép-európai EU-tagállamok álláspontja: valamennyien abban érdekeltek, hogy Nagy-Britannia csak akkor maradjon a belső piac részese, ha továbbra is fenntartja a személyek szabad mozgására vonatkozó EU-alapelveket, valamint érintetlenül hagyja az Egyesült Királyságban élő EU-állampolgárok státusát (ti. hogy a visszaéléseket nem számítva nem vonja meg a kelet-európai tagállamok munkavállalóinak a brit szociális rendszerhez való hozzáférési jogosítványait). Ennek megváltozása ugyanis különösen Lengyelországot (818 ezer), Romániát (212 ezer) és Magyarországot (96 ezer) érintené hátrányosan, ahonnan több százezer dolgozik a szigetországban.⁹⁴

A térség számára kulcsfontosságú az Európai Unió költségvetésének kérdése is, tekintettel arra, hogy a nettó befizető britek kilépése érintheti az unió 2014–2020 közötti büdzsáját is, amelynek éppen a közép-európai térség a legnagyobb kedvezményezettje. Emellett a politikusi nyilatkozatokból az is érzékelhető, hogy térség országai a maguk javára kívánják fordítani a Brexitet, például azoknak az EU-intézményeknek a megszerzésé-

89 Brexit. Jarosław Kaczyński: Potrzebny jest nowy traktat europejski [online], 2016. 06. 24. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 07.]; Michał Kokot: Orbán odwraca się od Polski, bo wybiera mocnych [online], 2016. 07. 01. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 07.].

90 Közép-és Kelet-Európa megnyilvánul – Brexit-vélemények, reakciók [online], 2016. 06. 24. Forrás: Bumm.sk [2016. 07. 07.].

91 Szijjártó Péter: Brüsszel bevándorláspolitikája veszélybe sodorja Európa egységét. Prágában tanácskoztak a V4-ek, Németország és Franciaország +V4 [online], 2016. 06. 28. Forrás: Magyarhirlap.hu [2016. 07. 07.].

92 „Więcej Europy” czy „mniej Europy”? V4 w Brukseli: potrzeba lepszej Europy [online], 2016. 06. 28. Forrás: Tvn24.pl [2016. 07. 07.].

93 Fico Gömörből üzent: Nem tragédia a Brexit, tiszteletben kell tartani [online], 2016. 06. 24. Forrás: Bumm.sk [2016. 07. 07.].

94 Pulling power: Why are EU citizens migrating to the UK? [online], 2016. 04. 13. Forrás: Migrationobservatory.ox.ac.uk, 2016. április 13. [2016. 07. 07.].

vel, amelyek központja az Egyesült Királyságban található, illetve azoknak az EU-pozícióknak a megszerzésével, amelyek a Brexit következtében újraelosztásra kerülnek az uniós tagállamok között.

A közép-európai országok Európai Unióval kapcsolatos vitáiban igen gyakori érv, hogy az uniót érő válságok (például a gazdasági és a migrációs válság) nagyrészt az EU elégtelen működésének eredményei. Ebből kiindulva a V4-ek azt javasolják, hogy meg kell változtatni az uniós működését. A változás irányával kapcsolatban a négy ország – jóllehet különböző erősséggel és stílusban, de – következetesen azt képviseli, hogy csökkenteni kell Brüsszel, elsősorban pedig az Európai Bizottság hatáskörét.

Jóllehet a közép-európai sajtó meglehetősen sokat foglalkozik a térség euroszkeptikus pártjainak és csoportjainak nyilatkozataival, a szóban forgó pártok többnyire marginális helyzetben vannak saját országuk politikai porondján. A Marian Kotleba vezette Mi Szlovákiánk–Néppárt ugyan aláírásgyűjtést hirdetett meg Szlovákia EU-ból való kilépése érdekében, a pártot azonban jelenleg mindössze 10,1%-on jegyzik.⁹⁵ A hasonló kezdeményezésről ismerté vált cseh ellenzéki Úsvitot – 1,5%-on.⁹⁶ A magyarországi Jobbik (12%) pedig nem kilépni akar, hanem a tagsági feltételek újratárgyalását javasolja.⁹⁷

Oroszország

A 2016. június 23-ai brit népszavazás eredményére adott orosz reakciókat sajátos kettősség jellemezte: míg a hivatalos kommentárok óvatosak és visszafogottak voltak, a kormányzathoz közeli orosz média már-már euforikus hangokat ütött meg.⁹⁸ A hivatalos kommentárokból a Brexit öt olvasata rajzolódott ki. Vlagyimir Putyin orosz elnök arra tette a hangsúlyt, hogy a Brexit az Egyesült Királyság és az Európai Unió belügye, amelybe Oroszország nem akart és nem szólt bele. Dmitrij Medvegyev miniszterelnök a Brexitnek az orosz gazdaságra gyakorolt negatív következményeire hívta fel a figyelmet. Dmitrij Peskov elnöki szóvivő és az orosz külügyminisztérium – miként az várható volt – azt hangsúlyozta, hogy Oroszország egy erős és stabil Európai Unióban érdekelt, vagyis Moszkva nem érez elégedettséget a brit kilépés miatt. Igaz, ezt Peskov kiegészítette azzal is, hogy a Brexit, amely az Európai Unió rossz és hibás politikájának eredménye, destabilizálhatja az EU-t. Emellett több kommentár megfogalmazta azt is, hogy válság és Nagy-Britannia kiválása elvezethet az Európai Unió és Oroszország viszonyának normalizálásához. Az orosz kormánypárti média ugyanakkor alig leplezte a Brexit miatti elégedettségét, s a kommentátorok többsége annak a véleményének is hangot adott, hogy az uniós válsága mélyülni fog, s akár további „exitekre” is sor kerülhet.

Nagy-Britannia EU-ból való kiválását előszeretettel értelmezik Oroszország győzelmeként. Ez azonban legfeljebb csak részben igaz. A britek távozása ugyanis rövid és kö-

95 Polis – A KDH bejutna a parlamentbe, Kollár pereputtya viszont nem [online], 2016. 07. 07. Forrás: Bumm.sk [2016. 07. 07.].

96 Jakub GROSKOWSKI: Środkowoeuropejskie podejście do Brexitu [online], 2016. 06. 29. Forrás: Osw.waw.pl [2016. 07. 07.].

97 Századvég: Júliusban újra nőni kezdett a Fidesz-tábor [online], 2016. 07. 11. Forrás: Hvg.hu [2016. 07. 12.].

98 Witold RODKIEWICZ: Rosja wober Brexitu: kalkulowanie korzyści [online], 2016. 06. 29. Forrás: Osw.waw.pl [2016. 07. 07.].

zéptávon gazdasági tekintetben több kockázattal jár, mint előnnyel. A tartós piaci bizonytalanság valószínűleg nemcsak a brit gazdaság teljesítményét veti vissza, de az EU egészére is hasonló hatással lesz. A gazdasági növekedés lassulása csökkenti a kőolaj és a földgáz iránti keresletet, ami lefelé nyomja azok árát. Ez a dollár értékének valószínűsíthető növekedésével együtt komoly nyomás alá helyezi a rubelt. Ennek pedig könnyen lehet az a következménye, hogy – 2014 decembere és 2016 januárja után – az orosz nemzeti valuta árfolyama ismét beszakad. Erre a veszélyre nem más, mint maga az orosz pénzügyminiszter, Anton Sziluanov hívta fel a figyelmet a népszavazást követő napon.

Az is nyilvánvaló, hogy a tartós piaci bizonytalanság visszafogja a befektetői kedvet. Ez azonban aligha fog jelentős hatást gyakorolni az oroszországi befektetésekre. Azok ugyanis már 2015-ben jelentősen visszaestek. A közvetlen külföldi tőkebefektetések tavaly 92 százalékkal voltak kisebbek, mint 2014-ben, következésképpen ebben a vonatkozásban Oroszországot aligha érheti újabb sokkhatás. Ugyanakkor arra sem lehet számítani, hogy fordulat következne be, vagyis jelentős növekedés kezdődne ezen a területen. A Brexit ennek lehetőségét – még abban az esetben is, ha időközben megindulna az Oroszország és a Nyugat közti politikai közeledés – időben kitolja.

Ezzel szemben a kiválás politikai következményei Moszkva számára előnyökkel is járhatnak. A politikai osztály egy része arra számít, hogy a brit kiválás nyomán előbb történhet meg az EU Oroszország elleni szankcióinak felülvizsgálata. Az orosz politikai életben jelentős szerepet játszó moszkvai főpolgármester, Szergej Szobjanyin egyenesen annak a véleményének adott hangot, hogy a britek kiválásával az EU szankciós politikájának egyik legfőbb támogatója távozik a szervezetből, következésképpen a nem távoli jövőben változásokra lehet számítani. Hasonló álláspontot fejtett ki az orosz felsőház, a Szövetségi Tanács külügyi bizottságának elnöke, Konsztantyin Koszacssev is, aki szerint „a szankciókkal kapcsolatban új, a korábbiaknál élénkebb vitára lehet számítani”. Ő azonban arra is felhívta a figyelmet, hogy Moszkva nem érdekelt legfontosabb kereskedelmi partnerének destabilizálásában. Már csak azért sem, mert az orosz jegybank nemzetközi tartalékainak 40 százalékát euróban nominált aktívumokban őrzik. Ezzel szemben az elnök szóvivője, Dmitrij Peszkov nem lát szoros kapcsolatot a szankciós politika alakulása és a brit kilépés között. Szerinte az EU tagállamai körében a Brexit nélkül is egyre több olyan ország akad, amelynek kormánya kétkedik az Oroszország elleni büntető intézkedések fenntartásának értelmében. Ám a szóvivő diplomatikus nyilatkozata ellenére sem lehet kétséges, hogy Moszkva az új helyzetben – kimondva-kimondatlanul – a szankciók enyhítésére számít.

Az orosz vezetést nyilván az is elégedettséggel és bizonyos fokú elégtétellel tölti el – még ha erről nyíltan nem is beszél –, hogy Európa egyik kulcs hatalma a referendum eredményeképpen a felbomlás szélére sodródott. Skócia és Észak-Írország esetleges kiválása az Egyesült Királyságból a megmaradt Nagy-Britanniának a korábbiaknál jóval kisebb politikai és gazdasági súlyt hagy meg. Az esetleges kiválások azonban számos kényes és gyors megoldásra váró kérdést is felvetnek. Így például fölvetik a brit nukleáris fegyverek jövőbeli elhelyezésének kérdését. Annál is inkább, mert miközben a Skót Nemzeti Párt szeretné, ha Skócia az Egyesült Királyságból kiválva az EU tagja maradjon, aközben nem támogatja országa NATO-tagságát. Ez viszont könnyen azzal a következménnyel járhat, hogy a Királyi Haditengerészet Faslane-ben állomásozó – nukleáris fegyverekkel felsze-

rejt – tengeralattjáróinak új hadikikötő után kell nézniük, és az Egyesült Államok hadihajói sem használhatják a skót kikötőket úgy, ahogyan korábban.

Politikai tekintetben Moszkva számára az is előnyösnek tűnik, hogy a kiválás bonyolult eljárása jó ideig jelentős mértékben leköti majd Brüsszel figyelmét. Így abból majd jóval kevesebb jut Ukrajnának, most nem is beszélve arról, hogy a brit kiválás közelebb viheti az EU-t az ukrajnai válsághoz kapcsolódó minszki megállapodás orosz interpretációjának elfogadásához. És az is nyilvánvaló, hogy a brit kiválást követően aligha merül fel belátható időn belül az EU további bővítése. A szervezetnek enélkül is lesz épp elég problémája. Egyelőre azonban az nyitott kérdés, hogy a brit példa ragadós lesz-e vagy a megmaradt tagállamokat épp arra készíti majd, hogy erősítsék együttműködésüket. Ha az utóbbi álláspont kerekednék felül, akkor Moszkva hiába reménykedik a bomlási folyamat kiteljesedésében, Oroszország a korábbiaknál is egységesebb EU-val találja majd szembe magát. Az a feltételezés pedig, hogy a britek távozásával gyengül az Egyesült Államok EU-ra gyakorolt befolyása, erősen kétséges, miközben az aligha vitatható, hogy a britek kiválása politikai és gazdasági tekintetben egyaránt gyengítette az Európai Uniót. Azt a szervezetet, amelynek politikai önállóságát Moszkva oly kitaróan hiányolta, azt remélve, hogy az amerikaiaktól eltávolodva az hajlandó lesz valamilyen különalkura Oroszországgal. A következő hónapok fogják megmutatni, hogy ezek a várakozások mennyire voltak megalapozottak.

Az Egyesült Államok

Habár az Egyesült Királyság kilépése az Európai Unióból elsősorban az európai államokra lesz drasztikus hatással, a nemzetközi pénzügyi piacok ingadozása egyértelműen érinti az Egyesült Államokat is, és a Brexit következményei nem lesznek elhanyagolhatók Washington szempontjából sem. Az 1945 utáni nemzetközi rendszer alapjait az Egyesült Államok fektette le olyan globális nemzetközi szervezetek létrehozásával, mint az ENSZ, a Világbank-csoport vagy az IMF, melyek a nemzetközi béke, biztonság és gazdasági jólét alappillérei. Emellett Washington a transzatlanti kapcsolatok fontossága miatt a második világháború utáni Európa újjáépítésének egyik legkomolyabb pénzügyi forrása és az európai integrációs törekvések legfőbb külső támogatója volt. Ráadásul a britekkel való különleges kapcsolat mindig is hidat jelentett az Egyesült Államok és a kontinentális Európa között. Éppen ezért a Brexit alapvetően negatív fejlemény az Egyesült Államok szempontjából.

Egyrészt világosan látszódik, hogy egy átrendeződés zajlik a nemzetközi rendszerben, és komoly repedések vannak számos, Washington által fontosnak ítélt nemzetközi szervezetben. Az Egyesült Királyság kilépése egyértelműen gyengíteni fogja az Európai Uniót, ami a világ legnagyobb egységes piaca és a demokratikus értékek bölcsője. Ezzel párhuzamosan a nacionalizmus, ami egykor egész Európát háborúba taszította, egyre több európai országban újra erősödik, ami amerikai szempontból meglehetősen rossz emlékeket idéz. Természetesen a Brexit önmagában még nem teszi tönkre az egész nemzetközi rendszert, de veszélyes precedenst teremthet, és egy nagyobb mértékű dezintegrációs folyamat első lépcsője lehet.⁹⁹

99 Jim YARDLEY, Alison SMALE, Jane PERLEZ, Ben HUBBARD: Britain Rattles Postwar Order and Its Place as Pillar of Stability [online], 2016. 06. 25. Forrás: Nytimes.com [2016. 06. 26.]

Ráadásul jól látható, hogy maga az Egyesült Királyság is megosztott, hiszen a skótok és északírek többségében a bennmaradás mellett szavaztak. A Skót Nemzeti Párt vezetője már jelezte is Brüsszelnek, miszerint elfogadhatatlannak tartja, hogy Skócia kilépjen az EU-ból, és azt ígérte, hogy tárgyalásokba kezd az EU-s intézményekkel a skót bennmaradás kérdésében.¹⁰⁰ Ez természetesen azt is jelentheti, hogy Skócia és Észak-Írország függetlenedni fog Londontól, aminek már nemcsak az EU-ra, de a NATO-ra nézve is komoly következményei lennének. Az elmúlt években felerősödő skót függetlenedési törekvések margóján ugyanis a skót vezetés többször jelezte, hogy egy sikeres függetlenedés esetén az Egyesült Királyság nukleáris arzenáljának otthont adó Clyde Haditengerészeti Bázisról a brit atom-tengeralattjárók és nukleáris fegyverek áthelyezését kérnék.¹⁰¹ Ez a jelenleg is napirenden lévő Trident-program¹⁰² megújítására rendkívül negatív hatással lenne, és esetleg hosszú távon a brit nukleáris arzenál teljes leszereléséhez vezethet. Washington és a NATO szempontjából mindez egyértelműen a szövetség nukleáris stratégiájának gyengülésével járna, és az amerikai–brit technológiai együttműködést is aláásná. A Brexit ráadásul – kezdetben legalábbis mindenképp – komoly gazdasági kihívások elé állítja majd az Egyesült Királyságot, és valószínűsíthető, hogy a gazdasági nehézségek miatt a brit vezetőkön komoly nyomás lesz a védelmi kiadások csökkentésére, amit a NATO keretein belül az Egyesült Államok sosem nézett jó szemmel.

Végül pedig, a közelgő amerikai elnökválasztás szempontjából is több érdekes áthalás van az amerikai belpolitika és a Brexit között. Akárcsak a brit népszavazás esetén, a „Trump-” és a „Sanders-jelenségek” is mutatják, hogy mekkora frusztráltság gyülemlett fel az átlag szavazókban, és a radikális alternatívák miként tűnnek egyre vonzóbbnak a „mainstream” politikai irányvonallal szemben. Elemzők szerint az amerikai és a brit munkásosztály nem is olyan különböző, és a Brexit egy fájdalmas emlékeztető volt arra, hogy a radikális változások és a potenciális káosz helyett¹⁰³ stabilitást és belülről vezényelt változásokat ígérő Hillary Clinton novemberi győzelme még messze nem garantált, hiszen a szavazók dühe sokszor mélyebb és komolyabb, mint azt a politikai elit gondolná. Habár Clinton a Brexit ellen foglalt állást, stábjának nem okozott meglepetést a szavazás eredménye, és óvatos nyilatkozatban nyugtázta a britek döntését.¹⁰⁴ Trump ugyanakkor az Egyesült Királyság kilépését támogatta, és számára mindenképp pozitív fejlemény, hogy a britek is megmutatták, hogy a status quo felrúgása nem is olyan elképzelhetetlen.¹⁰⁵

100 Anne APPLEBAUM: [Britain's decision to leave the E.U. is a warning to America](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Washingtonpost.com [2016. 06. 26.].

101 James McKEON: [Scottish independence could leave UK nuclear weapons homeless](#) [online], 2014. 08. 20. Forrás: Thebulletin.org [2016. 06. 26.].

102 A Trident tengeralattjáró-fedélzeti ballisztikusrakéta-rendszert a britek az 1990-es évek első felében vásárolták az amerikaiaktól, és valamennyi Vanguard osztályú brit atom-tengeralattjárón ezek a rakéták hivatottak a brit atomfegyverek célba juttatására. Habár a britek valaha rendelkeztek a stratégiai hordozó eszközök triádjának mindhárom lábával, az 1990-es évek közepe óta már csak a tengeri láb aktív az Egyesült Királyságban.

103 Érdekes, hogy maga Cameron is nagyon hasonló szlogenekkel kampányolt a brit népszavazás kapcsán.

104 Patrick HEALY: ['Brexit' Revolt Casts a Shadow Over Hillary Clinton's Cautious Path](#) [online], 2016. 06. 25. Forrás: Nytimes.com [2016. 06. 26.]. Dan BALZ: [Brexit vote sends a message to politicians everywhere: It can happen here](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Washingtonpost.com [2016. 06. 26.].

105 Kathleen PARKER: [Brexit, meet America's Trexit](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Washingtonpost.com [2016. 06. 26.].

FELHASZNÁLT IRODALOM

- A 27 tagállam vezetőinek informális ülése - Brüsszel, 2016. június 29. - Nyilatkozat [online], 2016. 06. 24. Forrás: Consilium.europa.eu [2016. 07. 01.]
- Adam EASTON: EU referendum: Is Brexit bad news for Poland? [online], 2016. 06. 25. Forrás: Bbc.co.uk [2016. 07. 01.]
- Andrzej STANKIEWICZ: Polacy nie chcą opuszczać UE [online], 2016. 06. 04. Forrás: Rp.pl [2016. 07. 07.]
- Andrzej STANKIEWICZ: Sondaż: Sojusznicy Polski? Niemcy i Węgrzy [online], 2016. 07. 04. Forrás: Rp.pl [2016. 07. 07.]
- Anne APPLEBAUM: Britain's decision to leave the E.U. is a warning to America [online], 2016. 06. 24. Forrás: Washingtonpost.com [2016. 06. 26.]
- Antoine ULLESTAD, Frédérique BERROD: View from France: Brexit would be good for us – and the future of Europe [online], 2016. 06. 21. Forrás: Theconversation.com [2016. 07. 01.]
- Brexit – potential economic consequences if the UK exits the EU [online], 2015. 05. Forrás: Bertelsmann-stiftung.de [2016.07.01.]
- BREXIT 2016. Policy analysis from the Centre for Economic Performance [online], 2016. 06. Forrás: Cep.lse.ac.uk [2016. 07. 01.]
- Brexit o no, l'instabilità sarà il prezzo da pagare e l'Italia rischia di più [online], 2016. 06. 22. Forrás: Ilsole24ore.com [2016. 07. 01.]
- Brexit. Jarosław Kaczyński: Potrzebny jest nowy traktat europejski [online], 2016. 06. 24. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 07.]
- Brexit. Padoan: Ue rischia disintegrazione. Reazioni politica: Gentiloni, Calenda, Napolitano, Letta [online], 2016. 05. 25. Forrás: Rainews.it [2016. 07. 01.]
- BREXIT: the impact on the UK and the EU [online], 2015. 06. Forrás: Global-counsel.co.uk [2016. 07. 01.]
- Brexit: un desastre imprevisto para ellos y para nosotros [online], 2016. 06. 24. Forrás: Elmundo.es [2016. 07. 01.]
- Brexit: un desastre imprevisto para ellos y para nosotros [online], 2016. 06. 24. Forrás: Elmundo.es [2016. 07. 01.]
- Charlie COOPER: EU REFERENDUM: IMMIGRATION AND BREXIT - WHAT LIES HAVE BEEN SPREAD? [online], 2016. 06. 20. Forrás: Independent.co.uk [2016. 07. 01.]
- Chiara DI CRISTOFARO, Guido MAURINO: Venerdì nero in Borsa, in fumo 411 miliardi dopo Brexit. Per Milano la peggiore seduta di sempre [online], 2016. 06. 24. Forrás: Ilsole24ore.com [2016. 07. 01.]
- Cómo afectará el Brexit a España [online], 2016. 06. 24. Forrás: Abc.es [2016. 07. 01.]
- CSIKI Tamás: Brexit – Biztonság- és védelempolitikai vonatkozások [online], 2016. 06. 27. Forrás: Uni-nke.hu [2016.07.01.]
- Dan BALZ: Brexit vote sends a message to politicians everywhere: It can happen here [online], 2016. 06. 24. Forrás: Washingtonpost.com [2016. 06. 26.]
- Diego FONSECA: Los españoles en el extranjero aumentan un 56.6% desde 2009 [online], 2016. 03. 17. Forrás: 2016. 03. 17. Política.elpais.com [2016. 07. 01.]
- Dominic WEBB, Matthew KEEP: In brief: UK-EU economic relations [online], 2016. 06. 13. Forrás: House of Commons Library [2016. 07. 01.]
- EDF Energy Nuclear New Build [online], 2016. 03. 22. Forrás: EDF Energy [2016. 07. 01.]
- El Brexit valenciano: terremoto en turismo, exportación, el campo y la inversión [online], 2016. 06. 24. Forrás: Levante-emv.com [2016. 07. 01.]
- El triunfo del Brexit amenaza la unidad británica [online], 2016. 06. 24. Forrás: Lavanguardia.com [2016. 07. 01.]
- Elecciones generales [online], 2016. Forrás: resultados.elpais.com [2016. 07. 06.]
- Enrico CAPORALE: Per gli italiani il Regno Unito è sinonimo di scambi culturali: “In caso di Brexit spariranno le vacanze studio?” [online], 2016. 05. 23. Forrás: Lastampa.it [2016. 07. 01.]
- España contra el Brexit. La secesión perjudicaría a la economía española, más vulnerable [online], 2016.06.20. Forrás: Elpais.com [2016. 07. 01.]

- España en Europa 2014. El comportamiento turístico de los residentes en la Unión Europea [online], 2015. Forrás: Estadisticas.tourspain.es [2016. 07. 01.]
- Estadística de Movimientos Turísticos en Fronteras (FRONTUR) Diciembre 2015. Datos provisionales, Notas de Prensa [online], 2016. 01. 29. Forrás: Ine.es [2016.07.01.]
- Estadística del Padrón Continuo. Datos provisionales a 1 de enero de 2016. Nacional. Población (españoles/extranjeros) por país de nacimiento y sexo [online], Forrás: Ine.es [2016. 07. 01.]
- Fico Gömörböl üzent: Nem tragédia a Brexit, tiszteletben kell tartani [online], 2016. 06. 24. Forrás: Bumm.sk [2016. 07. 07.]
- France Diplomatie Royaume-Uni [online], Forrás: Diplomatie.gouv.fr [2016. 07. 01.]
- François HEISBOURG: Brexit and European Security [online], 2016. 05. 20. Forrás: Iiss.org [2016. 07. 01.]
- François Hollande: „Ce qui nous menace, ce n'est pas l'excès d'Europe, mais son insuffisance” [online], 2015. 07. 19. Forrás: Lejdd.fr [2016.07.01.]
- Frank-Walter STEINMEIER, Jean-Marc AYRAULT: A strong Europe in a world of uncertainties [online], 2016. 06. 27. Forrás: Voltairnet.org [2016. 07. 01.]
- Funda TEKIN: Brexit or No Brexit? Political and Institutional Implications of an EU without the UK [online], 2016.03.07. Forrás: Iai.it [2016. 07. 01.]
- Ian BOND, Sophia BESCH, Agata GOSTYŃSKA-JAKUBOWSKA, Rem KORTEWEG, Camino MORTERA-MARTINEZ, Simon TILFORD: Europe after Brexit. Unleashed or undone? [online], 2016.04.15. Forrás: Cer.org.uk [2017.07.01]
- Implication of Brexit for Spain. AFI Research on Spain [online], 2016. 02. Forrás: Afi.es [2016.06. 24]
- Jakub GROSZKOWSKI: Środkowoeuropejskie podejście do Brexitu [online], 2016. 06. 29. Forrás: Osw.waw.pl [2016. 07. 07.]
- James McKEON: Scottish independence could leave UK nuclear weapons homeless [online], 2014. 08. 20. Forrás: Thebulletin.org [2016. 06. 26.]
- Jay H. BRYSON, Erik NELSON: How Would EU Countries Be Affected by Brexit? [online], 2016. 04. 14. Forrás: Wellsfargomedia.com [2016. 07. 01.]
- Jędrzej BIELECKI: Niemcy. Jedyny poważny sojusznik. Polska musi wyciągnąć wnioski z Brexitu [online], 2016. 07. 07. Forrás: Rp.pl [2016. 07. 07.]
- Jim YARDLEY, Alison SMALE, Jane PERLEZ, Ben HUBBARD: Britain Rattles Postwar Order and Its Place as Pillar of Stability [online], 2016. 06. 25. Forrás: Nytimes.com [2016. 06. 26.]
- Jonathan WADSWORTH, Swati DHINGRA, Gianmarco OTTAVIANO, John VAN REENEN: Brexit and the Impact of Immigration on the UK, [online], 2016.05.22. Forrás: Cep.lse.ac.uk [2016. 07. 01.]
- Justyna PAWLAK: Eurosceptic Poland wants new EU treaty after Brexit [online], 2016. 06. 24. Forrás: Reuters.com [2016. 07. 07.]
- Kamil FRYMARK, Konrad POPEŁAWSKI: Germany on Brexit: the dispute over a two-speed Europe is back [online], 2016. 06. 29. Forrás: Osw.waw.pl [2016. 07. 01.]
- Karen BRADLEY: Spain-UK cooperation in fighting organised crime [online], 2016. 02. 27. Forrás: Gov.uk [2016. 07. 01.]
- Karolina BORONSKA-HRYNIEWIECKA, Elzbieta KACA, Sebastian PŁÓCIENNIK, Patryk TOPOROWSKI: Relacje Unia Europejska – Wielka Brytania po ewentualnym Brexicie [online], 2016. 05. Forrás: Pism.pl PISM [2016. 07. 01.]
- Karolina BORONSKA-HRYNIEWIECKA, Elzbieta KACA, Sebastian PŁÓCIENNIK, Patryk TOPOROWSKI: Probable EU-UK Relationship after Brexit [online], 2016. 06. Forrás: Pism.pl [2016. 07. 01.]
- Karolina BORONSKA-HRYNIEWIECKA: Holanderskie przewodnictwo w EU: między poszukiwaniem jedności a skutecznością polityczną [online], 2016. 01. 12. Forrás: Pism.pl [2016. 07. 01]
- Kate CONNOLLY: Frauke Petry: the acceptable face of Germany's new right? [online], 2016. 06. 19. Forrás: Theguardian.com [2016. 07. 01.]
- Kathleen PARKER: Brexit, meet America's Trexit [online], 2016. 06. 24. Forrás: Washingtonpost.com [2016. 06. 26.]
- Közép-és Kelet-Európa megnyilvánul – Brexit-vélemények, reakciók [online], 2016. 06. 24. Forrás: Bumm.sk [2016. 07. 07.]

- Laurence NORMAN: [Slovakia Says Newer Members Can Shape EU's Future After Brexit](#) [online], 2016. 06. 30. Forrás: Wsj.com [2016. 07. 07.]
- Luis BALCARCE: [Podemos maldice al ‚Brexit‘: „Nuestro votante moderado se quedó en casa por miedo”](#) [online], 2016. 06. 29. Forrás: Periodistadigital.com [2016. 07. 06.]
- Luis Federico FLORIO: [Brexit: entre el colapso económico y la victoria de unos pocos](#) [online], 2016. 06. 23. Forrás: Lavanguardia.com [2016. 07. 01.]
- Luis Federico FLORIO: [Brexit: entre el colapso económico y la victoria de unos pocos](#) [online], 2016. 06. 23. Forrás: Lavanguardia.com [2016. 07. 01.]
- Maciej CZARNECKI: [Co oznacza Brexit dla 850 tys. Polaków w Wielkiej Brytanii? Nowi mogą mieć problemy](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 01.]
- Manuel LAFONT RAPNOUIL: [View from Paris: No veto on integration of the Eurozone](#) [online], 2016. 02. 08. Forrás: Ecf.eu [2016. 07. 01.]
- Marek PIELACH: [Polacy na emigracji przysyłają do kraju 4 mld euro rocznie](#) [online], 2016. 02. 05. Forrás: Obserwatorfinansowy.pl [2016. 07. 01.]
- Margallo [veu un nou referèndum a Escòcia](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Elpuntavui.cat [2016. 07. 01.]
- Margriet DRENT, Kees HOMAN, Dick ZANDEE: [Civil-Military Capacities for European Security](#) [online], 2013. Forrás: Clingandeal.nl [2016. 07. 01.]
- Markus WEHNER: [Was muss Berlin jetzt tun?](#) [online], 2016. 06. 25. Forrás: Faz.net [2016. 07. 01.]
- Maxime TURCK: [Les expatriés britanniques dans l'angoisse d'un «Brexit»](#) [online], 2016. 02. 19. Forrás: Lemonde.fr [2016. 07. 01.]
- Merkel megüzente a briteknek: [nem lesz itt mazsolázgatás](#) [online], 2016. 06. 28. Forrás: Portfolio.hu [2016. 07. 01.]
- Michał KOKOT: [Orbán odwraca się od Polski, bo wybiera mocnych](#) [online], 2016. 07. 01. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 07.]
- Michał SZULDRZYŃSKI: [Polska musi wejść teraz do twardego jądra Unii Europejskiej](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Rp.pl [2016. 07. 07.]
- Nil SAYAS: [Progression du Front National: analyses et infographies](#) [online], 2016. 01. 20. Forrás: Votrejournaliste.com [2016. 07. 01.]
- [Official result of the EU Referendum is declared by Electoral Commission in Manchester](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Electoralcommission.org.uk [2016. 07. 01.]
- Oliver PATEL, Alan RENWICK: [Brexit: The Consequences for Other EU Member States](#) [online], 2016. 06. 02. Forrás: Ucl.ac.uk [2016. 07. 01.]
- Oliver PATEL, Christine REH: [Brexit: The Consequences for the EU's Political System](#) [online], 2016. 05. 05. Forrás: Ucl.ac.uk [2016. 07. 01.]
- Patrick HEALY: [‚Brexit‘ Revolt Casts a Shadow Over Hillary Clinton's Cautious Path](#) [online], 2016. 06. 25. Forrás: Nytimes.com [2016. 06. 26.]
- Peter van HAM: [Brexit: Strategic Consequences for Europe. A Scenario Study](#), [online], 2016. 02. Forrás: Clingandeal.nl [2016. 07. 01.]
- Polis – [A KDH bejutna a parlamentbe, Kollár pereputtya viszont nem](#) [online], 2016. 07. 07. Forrás: Bumm.sk [2016. 07. 07.]
- [Polska jest w Europie osamotniona](#) [online], 2016. 06. 27. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 01.]
- Puigdemont: [“El Regne Unit ha pres aquesta decisió sense que el conjunt de la UE ho hagi votat”](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Elpuntavui.cat [2016. 07. 01.]
- [Pulling power: Why are EU citizens migrating to the UK?](#) [online], 2016. 04. 13. Forrás: Migrationobservatory.ox.ac.uk, 2016. április 13. [2016. 07. 07.]
- Rafa de MIGUEL: [Y de repente, Europa. Rajoy, con intenciones electoralistas, ha reaccionado ante el ‚Brexit‘ con un llamamiento a la estabilidad](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Politica.elpais.com [2016. 07. 01.]
- [Rajoy pide calma tras el „brexit” y asegura que España lo afronta con solidez](#) [online], 2016. 06. 24. Forrás: Agencia EFE [2016. 07. 01.]
- Reino Unido. [Relaciones Bilaterales. Serie de comercio exterior, 2006-2015](#) [online], Forrás: Ices.es [2016. 07. 01.]

- Rubén AMÓN: *¡Gibraltar español! El ministro Margallo celebra que la bandera española esté mucho más cerca de ondear en el Peñón* [online], 2016. 06. 24. Forrás: Elpais.com [2016. 07. 01.]
- Salvador LLAUDES: *España y el 'Brexit'* [online], 2016. Forrás: Políticaexterior.com [2016. 07. 01.]
- Salvador LLAUDES: *Implicaciones del Brexit para España* [online], 2016. 06. 09. Forrás: Realinstitutoelcano.org [2016. 07. 01.]
- Sam BALL: *Why the French are against Brexit, but only just* [online], 2016. 04. 30. Forrás: France24.com [2016. 07. 01.]
- Sánchez pide que el Brexit sirva de lección contra el referéndum catalán [online], 2016. 06. 24. Forrás: Okdiaria.com [2016. 07. 01.]
- Sigmar GABRIEL, Martin SCHULZ: *Europa neu gründen* [online], 2016. 06. 24. Forrás: Spd.de [2016. 07. 01.]
- Silvia BRAVO, Marcos Sanz MARTÍN-BUSTAMANTE: *¿Y si hay Brexit?* [online], 2016. 06. 18. Forrás: Metros-copia.com [2016. 07. 01.]
- Spotkanie ministrów spraw zagranicznych UE w Warszawie [online], 2016. 06. 27. Forrás: Msz.gov.pl [2016. 07. 07.]
- Századvég: *Júliusban újra nőni kezdett a Fidesz-tábor* [online], 2016. 07. 11. Forrás: Hvg.hu [2016. 07. 12.]
- Szijjártó Péter: *Brüsszel bevándorláspolitikája veszélybe sodorja Európa egységét. Prágában tanácskoztak a V4-ek, Németország és Franciaország +V4* [online], 2016. 06. 28. Forrás: Magyarhirlap.hu [2016. 07. 07.]
- The Impact of Brexit. Views from the German and British business communities [online], 2016. Forrás: Bertelsmann-stiftung.de [2016. 07. 01.]
- Thomas ESCRITT: *Brexit would make UK counter-terrorism job harder: Europol* [online], 2016. 02. 22. Forrás: Reuters.com [2016. 07. 01.]
- Who Has The Most To Lose From Brexit? Introducing The Brexit Sensitivity Index [online], 2016. 06. 09. Forrás: Afeji.fr [2016. 07. 01.]
- Witold GADOMSKI: *Brexit. Trzeba na nowo przemyśleć Unię* [online], 2016. 06. 24. Forrás: Wyborcza.pl [2016. 07. 01.]
- Witold RODKIEWICZ: *Rosja wobec Brexitu: kalkulowanie korzyści* [online], 2016. 06. 29. Forrás: Osw.waw.pl [2016. 07. 07.]
- „Więcej Europy” czy „mniej Europy”? V4 w Brukseli: *potrzeba lepszej Europy* [online], 2016. 06. 28. Forrás: Tvn24.pl [2016. 07. 07.]
- Zacharias ZACHARAKIS: *Den Rest zusammenhalten* [online], 2016. 06. 27. Forrás: Zeit.de [2016. 07. 01.]